

Gnkr. ATAŞ ve Dnt.
Bşk.İğr. Kütüphane

Kayıt No : 023462

Yer No : 21/1298/1

Kopya No : 3

Geliş Tarihi: 29/07/1986

T. C.

GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK
ETÜT BAŞKANLIĞI TÜRK ASKER
BÜYÜKLERİ VE ZAFERLERİ
SERİSİ NO : 11

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

KIBRIS'IN FETHİ

(1570 - 1571)

GNKUR. HARP TARİHİ BŞK.
KÜTÜPHANESİ

Alış Tarihi : 29.7.1986

Kayıt No. : TAR. 1298

ANKARA

Gnkur. Basımevi

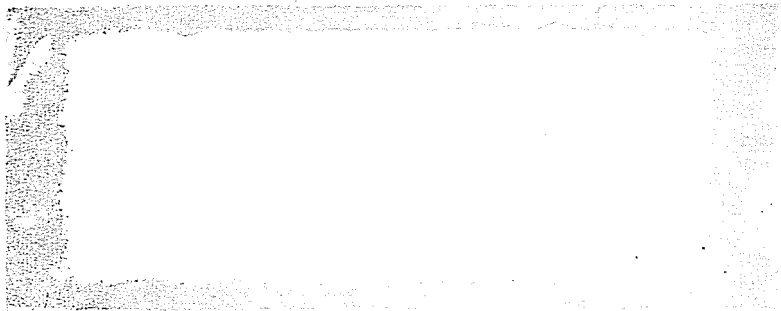
1986

Demirbaş.: 00005302

956.101525

KIB

1986

DEMİRBAŞ KİTAPÇIK
KİTAPÇIK
KİTAPÇIK
KİTAPÇIK
KİTAPÇIK

Ö N S Ö Z

Kıbrıs Adası, jeopolitik ve jeostratejik konumu dolayısıyla özellikle Doğu Akdeniz'den geçen ticari ve askeri deniz trafiğini, daha önemlisi; Anadolu ve Ortadoğu'da yürütülecek stratejik hareketleri de kontrol eder. Taarruzi harekâta bulunacak taraf için kara, deniz ve hava üssü olacağı gibi stratejik savunmada da ileri sürülmüş bir mevzi durumundadır.

Kıbrıs Adası'nın önemi, tarih boyunca Akdeniz'de siyasal ve askeri çıkarları olan devletlerce, gözetilmiş ve yeterince değerlendirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, 1570 yılına gelinceye kadar özellikle Doğu Akdeniz kıyılarında ve bu bölgede seyreden ticari ve askeri gemi konvoylarının hareketlerinde, istenilen güvenliği ve hareket özgürlüğünü sağlayamıyordu.

Denilebilir ki, Kıbrıs Adası bu durumuyla, her fırsatta Anadolu'nun bağına saplanmaya hazır bir hançer gibiydi. Osmanlı Devleti'nin tam güvenliği bakımından Ada'nın ele geçiril-

mesi, jeopolitik ve stratejik bir zorunluktur. Bu zorunluk, II. Selim'i Kıbrıs'ın fethi için harekete geçirmiştir.

Millet hayatının sürekliliğiyle milli tarihin sürekliliği arasında kopmaz, ayrılmaz bir bağlantı vardır. Türk tarihinin sürekliliğini sağlamakla yükümlü olan her yeni kuşak, bu bilincin ışığında kendisinden önce gelmiş geçmiş yöneticilerin, milli kahramanlarının görev ve sorumluluklarını nasıl değerlendirdiklerini, neler yaptıklarını, gelecek kuşaklara hangi tarih ve kültür hazinelerini armağan olarak bıraktıklarını, tüm yönleriyle incelemek, öğrenmek, bilmek ve korumakla görevlidirler. Dolayısıyla 1570-1571 Kıbrıs Seferi'ni zorunlu kılan neden ve etkenlerin incelenmesi, Ada'nın ne büyük zorluklar ve özveriler sonunda fethedildiğinin öğrenilmesi de her Türk için kaçınılmaz bir görevdir. Kıbrıs, bir ülkü, bir amaç, bir güvence hedefi olarak bilinmelidir.

Osmanlı İmparatorluğu için büyük koruyucu etkisi olan Kıbrıs'ın fethi ile Türkler için bir çıban başı durumundaki Kıbrıs sorunu uzun bir süre için çözüme kavuşturulmuştur.

Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin koordineli işbirliği, komutan ve askerlerinin kahramanlığıyla gerçekleştirilen bu büyük zafer, Akdeniz'deki Türk egemenliği açısından

ayrı bir özellik taşımaktadır. Bu hususlar göz önüne alınarak, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nca bir el kitabı hazırlanması, genç subaylara ve Türk gençlerine armağan edilmesi yararlı görülmüştür.

Eser, Başbakanlık Arşivi belgelerinden, bu konuda daha önce yazılmış temel kitaplardan yararlanılarak Emekli Albay Hüseyin KABA-SAKAL tarafından hazırlanmış ve Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın yetkili kurullarınca incelenerek yayına hazırlanmıştır.

İhsan BAKIREZEN
Hv. Korgeneral
As. T. ve Str. E. Bşk.

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ I

İÇİNDEKİLER V

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU, VENEDİK CUMHURİYETİ VE KIBRIS

A. 1570-1571 DÖNEMİ SİYASAL DURUMU

1. Osmanlı Devleti'nin Siyasal Görünümü 11

2. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Politikası 16

3. Osmanlı Devleti'ni Kıbrıs Seferi'ne Zorlayan Etkenler 17

a. Politik ve Stratejik Etkenler 17

b. Ekonomik Etkenler 19

c. Dinsel Etkenler	21
4. Kıbrıs Seferi'ne Karar Verilmesi ...	22
B. KIBRIS ADASI'NIN COĞRAFI DURUMU	
1. Ada'nın Doğal Coğrafyası	29
2. Kıbrıs Adası'nın Stratejik Önemi ...	33
C. TARAFLARIN ASKERİ GÜÇLERİ	
1. Türk Silahlı Kuvvetleri	36
a. Türk Kara Kuvvetleri	36
b. Türk Deniz Kuvvetleri	40
2. Venedik Silahlı Kuvvetleri	41
a. Venedik Kara Kuvvetleri	41
b. Venedik Deniz Kuvvetleri (Bağla- şık Donanma)	42
3. Her İki Taraf Kuvvetleri Hakkında Düşünceler	43
D. TARAFLARIN SEFER, SEFERBER- LİK, YIGINAK PLANLARI VE UYGU- LAMALARI	
1. Türk Tarafı	46
2. Venedik Tarafı	47

3. Tarafların Sefer Planları ve Uygulamaları Hakkında Düşünceler	48:
a. Türk Tarafı	48:
b. Venedik Tarafı	48:

İKİNCİ BÖLÜM

H A R E K Â T

A. TÜRK TARAFI

Türk Deniz ve Kara Kuvvetleri'nin Kıbrıs Harekât Alanı'na Götürülüşü ...	50:
--	-----

B. VENEDİK TARAFI

1. Venedik ve Bağlaşık Deniz Kuvvetleri'nin Girit'te Toplanmaları	52:
2. Bağlaşık Donanma Harekâtının İkinci Dönemi	56:

C. KIBRIS ADASINA YÖNELTİLEN TÜRK DENİZ HAREKÂTI

59:

D. KIBRIS'IN SAVUNMASINDA VENE- DİKLİLERİN KARARSIZLIĞI

62:

E. MUHAREBELER

1. Lefkoşa'nın Kuşatılması ve Zaptı	64:
---	-----

a. Yürüyüş	64
b. Türk Ordusunun Muharebe Düzeni	65
c. Lefkoşa Kalesi'ne İlk Taarruz ..	68
d. Lefkoşa Kalesi'ne İkinci Taarruz	70
e. Lefkoşa Kalesi'ne Üçüncü Taarruz	71
2. Magosa Muharebeleri	76
a. Magosa'nın İlk Kuşatılması	76
b. Magosa'nın 1571'de Yeniden Kuşatılması	82
c. Magosa Kalesi'ne 1571 Yılı'nın İlk Taarruzu	86
d. Magosa Kalesi'ne İkinci Taarruz .	87
e. Magosa Kalesi'ne Üçüncü Taarruz	89
f. Magosa Kalesi'ne Dördüncü Taarruz	90
g. Magosa Kalesi'ne Beşinci Taarruz	93
h. Magosa Kalesi'ne Altıncı Taarruz	94
1. Magosa Kalesi'ne Son Taarruz ...	96

F. KIBRIS'IN FETHİNDEN SONRAKİ GELİŞMELER

1. Türk Donanmasının Kıbrıs'tan Ayırılması	101
2. Müttefik Donanmanın Toplanması ve Harekâtı	103
3. İnebahtı (Lepanto) Deniz Muharebesi	104
4. Osmanlı - Venedik Barış Antlaşması	110
5. Kıbrıs Seferi'nin Siyasi, Askeri ve Ekonomik Sonuçları	112
6. Kara ve Deniz Harekâtı Bakımından Osmanlı ve Venedik Sevk ve İdaresi Hakkında Düşünceler	115
7. Kıbrıs'ın Fethi ile İlgili Osmanlı Devlet Adamlarının Rolü ve Kişilikleri	122
a. Padişah II. Selim	122
b. Sokullu Mehmet Paşa	124
c. Piyale Paşa	125
d. Lala Mustafa Paşa	126
e. Kılıç Ali Paşa	127
SONUÇ	129
YARARLANILAN KAYNAKLAR	130

101	1. Einleitung
102	2. Die Bedeutung der Arbeit
103	3. Die Bedeutung der Arbeit für den Einzelnen
104	4. Die Bedeutung der Arbeit für die Gesellschaft
105	5. Die Bedeutung der Arbeit für die Nation
106	6. Die Bedeutung der Arbeit für die Welt
107	7. Die Bedeutung der Arbeit für die Zukunft
108	8. Die Bedeutung der Arbeit für die Menschheit
109	9. Die Bedeutung der Arbeit für die Erde
110	10. Die Bedeutung der Arbeit für den Himmel
111	11. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
112	12. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
113	13. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
114	14. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
115	15. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
116	16. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
117	17. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
118	18. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
119	19. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
120	20. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
121	21. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
122	22. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
123	23. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
124	24. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
125	25. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
126	26. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
127	27. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
128	28. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
129	29. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit
130	30. Die Bedeutung der Arbeit für die Ewigkeit

G İ R İ Ő

Kıbrıs, Anadolu Yarımadası'na yapışık bir bölge iken III. Jeolojik Dönem ortalarında ortaya çıkan çöküntüler sonunda Anadolu'dan kopmuş ve bir ada halini almıştır.

Ada'nın MÖ 5000 yılından beri insanların yaşadığı bir toprak parçası olduğu, Cilalı Taş ve Tunç devirlerine ait buluntulardan anlaşılmaktadır.

Ada'nın tarihsel evrelerine göre : MÖ 1450-1320 arasında Mısırlılar, 1320-1265'te Hititler, 1265-1000'de yine Mısırlılar, 1000-709'da Finikeliler, 709-669'da Asurlular, 669-588'de Bağımsız Krallıklar, 588-525'te yine Mısırlılar, 525-333'te Persler (İranlılar) 333-301'de Makedonlar, 301-59'da yine Mısırlılar (Ptoleme Devri) MÖ 59 MS 395'te Romalılar, 395-1191'de Bizanslılar, 1191-1192'de Haçlı Şövalyeleri, 1192-1489'da Lüsignanlar, 1489-1570'te Venediklilerin yönetiminde bulunmuştur.

1571'de tümüyle Osmanlı yönetimine geçen Kıbrıs, 1878 yılına kadar bir Türk adası olarak oldukça sakin bir dönem yaşamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda yenik düşen Osmanlı Devleti, onayladığı Ayas-tefanos (Yeşilköy) Barış Antlaşması ile Balkanlarda büyük toprak kaybına uğramış, Batum, Kars, Ardahan ve Doğubayezit bölgelerini Rusya'ya bırakmıştı. Bu durumu kendileri için zararlı gören Avusturya ve İngiltere, Rusya'ya baskı yaparak, bu antlaşmayı hükümsüz bıraktırdılar ve Berlin Antlaşması'nı kabul ettirdiler.

1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki durumu oldukça düzeltilmekle birlikte (Doğubayezit dışında) doğudaki topraklar üzerindeki hükümler olduğu gibi kaldı.

Berlin Antlaşması ile Rusya'nın Balkanlara iyice girmiş olması, stratejik Kars Yayılsı'nı eline geçirmiş bulunması dolayısıyla kavuştuğu güçlü durumdan yararlanacak Rus ordularının kolayca Akdeniz'e inebileceğini düşünen İngiltere, Akdeniz'deki egemenliğinin korunması amacıyla Osmanlı Devleti ile pazarlığa girişti. İngiltere, doğudaki çıkarlarının korunması için Akdeniz'e hakim durumda bulunması, bölgedeki ortak güvenliğin korunması ve Rusya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'nu savunabilmesi için de ordusuyla Kıbrıs'a yerleşmesi gerektiğini ileri sürüyordu. İngiltere, bu suretle 23

Mayıs 1878'de Osmanlı Devleti'ne verdiği 48 saat süreli bir ulti-matomla Kıbrıs'ın işgalini, yönetimin İngiltere'ye bırakılmasını öngören bir antlaşma teklif etti. Ayrıca Padişah (II. Abdülhamit) bu antlaşmayı kabul etmezse, Rus ordularının geri çekilmesi, Bulgaristan'ın Balkan dağları gerisine atılması yolunda Berlin'de sürdürülen görüşmelerin hemen kesileceği, dolayısıyla İstanbul'un işgal edileceği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da paylaşılacağı tehdidini ileri sürmekteydi.

Güçsüz ve çaresiz durumda bulunan Osmanlı Devleti, İngiltere'nin bu şantajlı tehdidi karşısında Kıbrıs'ın elden çıkmasını "ehveni şer" (daha zararsız) görerek İngiltere'nin bu teklifine boyun eğdi (25 Mayıs 1878).

Bu Antlaşma ile Rusya'nın, Kars veya Ardahan'dan herhangi birini elinde tutması veya Osmanlı Devleti'nin doğudaki topraklarından bir kısmını daha ele geçirmeye kalkışması ihtimali karşısında İngiltere'nin adı geçen bölgeleri silahla koruması ve savunması koşulu ile Kıbrıs Adası (geçici kaydı ile) İngiltere'ye teslim edilecekti. Eğer Rusya, adı geçen bu illerden vaz geçerse İngiltere de Kıbrıs'ı boşaltacaktı. Hayalden ileri geçmeyen bu vaadleri içe-

ren antlaşma, 4 Haziran 1878 günü İstanbul'da onaylandı. [1]

Ne varki, İngiliz Dışişleri Bakanı (Salisbury), "su nokta kesin olarak bilinmelidir ki, eğer tehlike (Rus tehlikesi)'nin sebebi ortadan kalkacak olursa bir ihtiyati tedbir olan bu antlaşma da aynı anda ortadan kalkacaktır" demesine karşılık bu noktanın antlaşmaya girmemiş olması, İngiliz politikasının samimiyetsizliğini açıkça gösteriyordu. [2]

İngiltere bundan sonra Ada'yı geri verme yükümlülüğü şöyle dursun, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama ve yıkıntılarının üstüne yerleşme politikasını uygulamaktan bir an bile vaz geçmemiştir.

Belirtilen bu sözde vaatle askıda kalan Kıbrıs statüsü, 1923 Lozan Antlaşması'na kadar sürdürülmüş, adı geçen antlaşmanın 16 ve 20 nci maddeleriyle Ada'nın İngiltere sömürgeleri arasına katılması resmen tanınmıştır. 1925 yılından sonra da sömürge statüsü uygulanmıştır. [3]

[1] Armaoğlu, Fahir; Siyasi Tarih, 3. Baskı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1975, s. 271.

[2] a. g. e.; s. 272.

[3] Alasya, Halil Fikret; Kıbrıs Tarihi, İkinci Baskı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1977, s. 116.

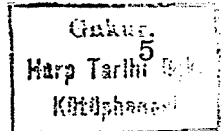
Bu dönemde Ada'da 51.339 Türk, 244.887 Rum, 4.489 yabancı olmak üzere, 300.715 insan yaşıyordu. Zamanla bu oran, Türklerin zararına olmak üzere daha da bozulmuştur. Örneğin; 1960 yılında Rum nüfusu 448.861'e yükselmiş; Türk nüfusu ancak 105.494 olmuştur. [4]

Bunda, Türklerin yönetici iken yönetilen duruma gelişlerinin, İngilizlerin Rumları ege-men mevkilere getirerek Türkleri arka plana itmelerinin, uygulanan yöntem sonunda Türklerin ekonomik durumlarının bozulmuş olmasının, dolayısıyla büyük bir nüfusun Türkiye'ye, İngiltere'ye ve öteki ülkelere göç etmesinin etkisi vardır.

İngiltere parlamentosunda, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını hedefleyen Yunan faaliyetlerini, eskiden beri destekleyen taraftarlar vardı.

Kıbrıs Rumlarının Ada'yı Yunanistan'a katma yolundaki emel ve istekleri ve bu alanda harcadıkları yoğun çabaları, Londra'ya kurullar göndermeleri, hatta 1931 Rum ayaklanmasında vali konağını yakmaları, İngiliz Bayrağı'nı indirip Yunan Bayrağı'nı çekmeleri karşısında bile İngiltere'nin hoşgörüsünü sürdür-

[4] a. g. e.; s. 133.

mesi, buna karşılık Türklere üvey evlat davranışı göstermesi Ada'yı er geç Yunanistan'a bırakacağını gösteriyordu. Bu konuda Yunanistan ve Türkiye, kendi iç sorunları dolayısıyla uzun süre diplomatik bir girişimde bulunmadılar. Ancak Yunanistan, gizli tertiplerle Ada'nın ilhaki hazırlıklarını planlıyordu.

1937 yılında Londra'da Kıbrıs'a otonomi sağlamaya yönelik bir komite kuruldu. Komite, Kıbrıs'ta reform öneren bir kitap hazırlayarak İngilizlere dağıttı. Bu tür çabalar sonunda, 1943 yılında belediye seçimleri için müsaade çıkarmayı başardı. [5]

Rumlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'ın İngiltere ile birlikte savaşmış olmasını öne sürerek ENOSIS isteklerinde direnmeye başladılar. Buna karşılık Londra'da yerleşmeyi bile Kıbrıs'ta kalmaya tercih edecek kadar baskı gören Türkler, sonunda bir azınlık durumunda kaldılar. Sömürgecilik döneminin kapanmasıyla Ada'da kalamayacağını anlayan İngiltere, "Megali İdea'nın hedefleri içinde bulunan Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması istekleri karşısında kaldı. Türkiye bu durum karşısında, uzun süre izlediği pasif politikadan ayrılma yolunda harekete geçti.

[5] Armaoğlu, Fahir; Kıbrıs Meselesi, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s. 4.

İngiltere'nin kurduğu ve Rumlara daha çok yetkiler tanıyan "İstisare Meclisi" de Rumları tatmin etmedi. Kilise ve Milliyetçi Rumlar, sadece ilhak isteklerinde direniyorlardı. [6]

Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos, 16 Şubat 1951 tarihli demecinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması gereğini resmen ileri sürmüştür. [7]

Kıbrıs'ı Yunanistan'a terk etmek, Ada'daki Türkleri yok etmek demektir. Ayrıca jeopolitik ve stratejik değeri yönünden de Kıbrıs Adası, Anadolu'nun vaz geçilmez bir parçasıydı. Anadolu'nun batı kıyılarını kontrol eden adaları eline geçirmiş bulunan Yunanistan, Kıbrıs'ı da aldığı takdirde kurmaya çalıştığı stratejik kuşatma çemberini güneyden tamamlamış olacaktı. Türkiye'nin, Megali İdea'nın bu aşamasına da göz yumması düşünülemezdi.

Yunanistan'ın Kıbrıs'ta kurduğu "EOKA" ve komünist teşkilleriyle Türklerin "Volkan" teşkilleri arasında kanlı savaşlar başlamıştı.

Uzun görüşmeler sonunda Zürih ve Londra Antlaşmaları gereğince ve Birleşmiş Milletler'ce alınan kararlar Ada'da Rum ve Türklerce ortak-

[6] Alasya; s. 144, 145.

[7] Armaoğlu; Kıbrıs Meselesi, s. 25.

laşa yönetilecek bağımsız bir Cumhuriyet'in kurulması sonucuna varılmıştı. Böylece 15/16 Ağustos 1960 gecesi Kıbrıs'ın bağımsız bir Cumhuriyet olduğu ilan edilmiştir. [8]

Kıbrıs ile ilgili üç devlet (İngiltere, Türkiye, Yunanistan), Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin devamlılığını, anayasasına uyum sağlanmasını, her hangi bir devletle birleşmeyeceğini, böyle bir durum karşısında üç garantör devlet, bu hükümlere uymayı sağlama yönünde damışmada bulunacaklarını, ortaklaşa hareket mümkün olmadığı takdirde garantör üç devletten her biri, Ada'nın bozulan düzenini yeniden kurmaya yönelik fiili harekete geçmeyi garantileyen bir antlaşma onayladılar.

Ne var ki, iyi niyetle hazırlanan Kıbrıs Anayasası'na uymayan, her ne pahasına olursa olsun Ada'yı Yunanistan'a katmaya karar vermiş olan EOKA militanları, Kıbrıs Türk toplumunu imha yolunda planlarını uygulamaya başladılar. Olaylar hızla gelişti. EOKA'cılar ve Rum Jandarması, özellikle 23-25 Aralık 1963 günlerinde, Türk halkına vahşice saldırılarda

[8] Hayat Ansiklopedisi; c. IV. s. 1953.
Alasya; s. 168.

bulundular. Türklerin evleri yıkıldı, yakıldı, kadın, çocuk, yaşlı ayrımı yapılmadan öldürüldüler.

Tam anlamıyla bir soykırım olan bu olayları önleme yolunda Türk Hava Kuvvetleri'nce Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşları yapıldı. Rumlar, üç devletin zoruyla ateskestiler. Üç devletin ve cemaatlerin temsilcileriyle yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamadı. Sorunların aktarıldığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de bir çözüm sağlayamadı. Buna karşılık Türkiye'nin 16 Mart 1964'teki Ada'ya kuvvet çıkarma girişimi de önlendi.

Grivas - Makarios işbirliğiyle başlatılan silahlı saldırılar, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nü de hedef alacak kadar ileri götürüldü.

Bu kez de Türk müdahalesi kararı ABD Başkanı tarafından engellenmişti. Yunan Cuntası ve Makarios ortaklığı, Kıbrıs sorununu Yunanistan yararına olarak bir an önce sonuca ulaştırma faaliyetine girişmiştir. Hazırlanmış plana göre, sorumsuz bir kişi, ENOSİS'i ilân edecek; Makarios ve Yunan Cuntası bu fiili durumu, görünüşte istemeyerek kabul edecekti.

Plan uygulanmış; Makarios, İngilizlere sığınmıştı.

Cumhurbaşkanlığına geçen EOKA'cı Nikos Sampson "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan etti. Bu hareketin üstü örtülü anlamı, ENOSIS idi. Bu durumda Türkiye'nin müdahalesi önlenemez, kısa sürede Türkler imha edilecek, Yunanistan kolaylıkla Ada'ya yerleşmiş olacaktı.

Ne var ki, durumun ağırlığını gören Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Ada Türklerini kurtarmak üzere Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı yetkiyi kullanarak, 20 Temmuz 1974 günü başlattığı Barış Harekâtı sonunda on iki yıllık felâketlerle bağı yanık Türk toplumunu yok olmaktan kurtardı. Böylece Kıbrıs, Megali İdea'nın kanlı pençesinden kurtarılmış oldu. [9]

13 Şubat 1975'te ilan edilen "Kıbrıs Türk Federe Devleti" ile başlatılan uzun görüşmelerde Rum tarafının uyuşmaz tutumu dolayısıyla 15 Kasım 1983 günü bağımsız "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğu dünyaya duyuruldu.

[9] a. g. e.; s. 172-182.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU, VENEDİK CUMHURİYETİ VE KIBRIS

A. 1570-1571 DÖNEMİ SİYASAL DURUMU

1. Osmanlı Devleti'nin Siyasal Görünümü

Osmanlı Devleti XV., XVI. yüzyıllarda ve özellikle Kanuni döneminde, en yüksek gelişme düzeyine ulaşmış ve dünyanın en güçlü ve saygın devleti haline gelmişti. Avrupa'nın birçok devletleri korunmaları yolunda Osmanlı Devleti'ne başvuruda bulunmaktaydılar.

Kanuni'nin ölümünden sonra devletin genel durumunda bir duraklama başlamıştır. 1566 yılında tahta geçen II. Selim'in saltanatı sırasında başlayan duraklama dönemi, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın güçlü, yetenekli, akılcı yönetimi sayesinde dıştan pek hissedilmemiştir.

1570 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları, doğuda İran'a ve Basra Körfezi'ne; Kuzeyde Kırım Hanlığı ile Don ve Volga Nehirlerine; batıda Adriyatik ve Yunan deniz-

lerine ve Orta Avrupa'ya; güneyde Mısır'dan Fas'a kadar uzanan, Kuzey Afrika topraklarını içine alan sınırlara dayanıyordu.

Doğu Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz, Türk toprakları ortasında birer g l durumundaydı. Türk donanması, bu denizlere egemen olmakla birlikte varlığını Batı Akdeniz'de Cebelitarık'a, Hint Denizi'nde Sumatra Adası'na kadar duyuyordu.

Bu dönemde, İmparatorluğun geniş sınırları içinde her çeşit ırk ve cinsten, milli birlik ve ülküleri birbirine uymayan 60 milyona yakın bir Osmanlı topluluğu yaşıyordu.

1570 yılında Osmanlı Devleti ile sınır komşuluğu veya ticari temaslar bakımından ilişkisi olan devletlere bakıldığında özetle şu durum görülüyordu :

— İran ile olan ilişkiler, görünüşte iyice, gerçekte ise mezhep çatışmaları nedeniyle k şk lu ve güvence vaat etmeyen bir durumda idi.

— Rusya ile ilişkiler, ticaret alanında normal, siyasal ve askerlik yönünden iyi değildi.

— İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında önemli bir ilişki olmadığı için herhangi bir sorun da yoktu.

— Almanya, Avusturya, Macaristan ile ilişkiler dostça idi.

— Fransa ile de durum dostça idi. Bunda özellikle 1569 yılında iki devlet arasında imzalanan İkinci Kapitulasyon Antlaşması'nın da etkisi büyüktü.

— Portekiz ile ilişkiler iyi değildi. Bunda 1525'te Mısır'da Süveyş Kaptanlığı'nın kurulmasıyla Osmanlıların Kızıldeniz ve Hint Denizi seferlerine egemen olmaları, 1538, 1547, 1552, 1553 yıllarında Portekiz-Osmanlı gemilerinin çarpışmaları, Hindistan ticaret yolunun Osmanlıların eline geçmesi, Portekizlilerin Cidde'yi isgalleriyle Yemen olaylarının çıkması gibi zincirleme olaylar etkiliydi. Hatta, 1564 yılındaki antlaşmaya rağmen durumda bir düzelme olmamıştı.

— Papalık ile ilişkiler, İslam-Hristiyan anlaşmazlığı halinde idi. Papalık her dönemde Haçlı seferi kışkırtmaları yolunda bir politika izlemekteydi. Nitekim Papa, Kıbrıs Seferi'nden önce ve sefer sırasında düşmanca rolünü sürdürmüş; Osmanlılar karşısında üçlü bağlaşmanın oluşturulmasında birinci derecede rol oynamıştır.

— 1479 yılında İspanya Birliği'nin kurulmasıyla güçlenen İspanya Devleti, Akdeniz'de

Osmanlı Devleti'ne karşı çıkmaya başlamıştı. Özellikle Osmanlıların İspanya'ya karşı Endülüslü Araplarını koruması, Papalık'ın dinsel etkisi altında bulunması gibi nedenlerle Osmanlı İspanyol düşmanlığı XVI. yüzyıl boyunca sürüp gitmiştir. Nitekim, Kıbrıs Seferi karşısında İspanyollar, Türklere karşı Venediklileri sürekli desteklemişlerdi.

— Venedik-Osmanlı İlişkilerine Gelince;

Osmanlı Devleti'nin Akreniz, Kızıldeniz, Hint Denizi Ticaret yollarını kontrolü altına alması, askeri yönden bu denizlere egemen olmasıyla çıkarları zedelenen İspanya, Portekiz, Papalık ve Venedik filoları, Türk filolarıyla çatıştıkları için bu devletlerle Osmanlı Devleti arasında sürekli bir siyasal sürtüşme mevcuttu.

Daha önceki dönemin siyasal olayları şöyle sıralanabilir: Venedikliler, Akdeniz kıyılarında ve adalardaki stratejik üslerin sahibi durumunda iken, buralardaki üstün egemenliklerini güçlü donanmalarına rağmen koruyamamışlar; bu nedenle deniz ticaretiyle sağladıkları ekonomik dengeleri sarsılmaya başlamıştı. Kıbrıs, Girit, Kiklat, Sporat, Ağrıboz, Korfu, Paksos, Levkas, İtaki, Kefalonya ve Zanta Adaları, Mora kıyılarındaki Modon, Koron, Korent, ve Anabolı (Nauplion) Körfezleri, İnebahtı (Lepanto) Limanı, İstirya Yarımadası, Dal-

maçya kıyıları ile bir kısım adalar, Arnavutluk kıyıları Venediklilerin elindeydi. Ancak, Osmanlı Donanması karşısında bu üsleri tehdit altına düşmüştü. Venedikliler, Fatih döneminden başlamak üzere Ağrıboz ve Ege Denizi'ndeki bir kısım adaları kaybetmişlerdi (1478-79). II. Bayezit döneminde Lepanto, Modon, Koron, Navarin ve Ayamavra ellerinden çıkmıştı. 1522'de Rodos, 1540'ta Dalmaçya kıyılarındaki kaleler, Ege Denizi'ndeki Şıra, Nakşa (Naxos) Adaları, Kiklat takımadalarından on ada ellerinden çıkmış ve bütün bu adalar, Osmanlıların eline geçmişti.

XVI. yüzyılın ikinci yarısı başlarken Türklerin Girit ve Kıbrıs Adalarına karşı artan ilgileri görülmüyordu. Bunların da ellerinden çıkması halinde Venedik Cumhuriyeti'nin büyük devlet olma nitelikleri kaybolacaktı. Bunu önlemek için bir yandan Türklerle iyi geçinme politikasını yürütür görünmekle birlikte, bir yandan da Avrupa'da Osmanlıya karşı girişilen olumsuz eğilimleri perde arkasından destekliyordu. Venedikliler, ayrıca, Doğu Akdeniz'deki adalarda üslenmiş Venedikli ve Maltalı korsanları da kışkırtarak, Osmanlı deniz ulaşımına sürekli olarak zarar verdiriyorlardı.

Venedikliler, II. Selim'in tahta çıkışından sonra Kıbrıs Adası'na karşı bir Türk müdahalesi ihtimalinin belirmesi üzerine Kıbrıs kalelerinin tahkimine önem verdiler. [10]

Bu işlerin bitirilmesinde gereken zamanı kazanmak için Osmanlılar karşısında daha uy-
sal ve dostça bir politika izlemeye özen gösteriyorlardı.

2. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Politikası

Osmanlı Devleti, Mısır'ı topraklarına kattıktan sonra, Akdeniz'de kurulmuş olan Türk egemenliğinin siyasal ve Askeri yönden tamamlanması için, Girit ve Kıbrıs Adalarının da alınmasını zorunlu görmekteydi.

Özellikle Venedik Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'de önemli bir üssü olan Kıbrıs'ta yuvalanmış olan korsanlar, Mısır'a giden Türk hacı ve tüccar gemilerine saldırmak suretiyle maddi ve manevi zararlar veriyorlardı. [11]

[10] Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, c. III, Ks. 3 Eki Kıbrıs Seferi (1570-1571) Ankara, Gnkur. Basımevi, 1971, s. 16-22.

[11] Kâtip Çelebi (Mustafa bin Abdullah); Tuhfet-ül-kibar fi Esfar-ül-Bihar, Çev.: Orhan Şaik Gök-
yay, Üçüncü Baskı, İstanbul Milli Eğitim Ba-
sımevi, 1973, s. 128.

Aslında Osmanlıların Kıbrıs'a ilk akınları, 1486 savaşı sırasında Kıbrıs'tan Türk donanması için üs istenmesi, Venediklilerce verilmemesi üzerine başlamıştır. [12]

3. Osmanlı Devleti'ni Kıbrıs Seferi'ne Zorlayan Etkenler

a. Politik ve Stratejik Etkenler

Osmanlı İmparatorluğu'nun, özellikle Anadolu, Suriye ve Mısır topraklarına egemen olduğu dönemde, bu ülkelere göre stratejik ve merkezi bir üs durumunda olan Kıbrıs Adası, Venediklilerin elinde bulunuyordu. Venedikliler, görünürde dostça davranmakla birlikte gerçekte Osmanlı Devleti için çok zararlı bir politika izlemekteydiler. Nitekim Venediklilerin Ada'yı tahkim etmeleri de bu nedene dayanıyordu. Doğu Akdeniz'de Hristiyan kalesi olarak yalnız Kıbrıs kalmıştı.

Osmanlı Devleti, büyük bir savaşa girdiği takdirde Venedikliler, Kıbrıs Adası'ndan, düşmana askeri üsler verebilirlerdi. Dolayısıyla buradan kalkacak bir donanma, Osmanlı İmparatorluğu kıyılarına kolayca baskın yapabirdi. Nitekim 1471 yılında Osmanlıların Ka-

[12] Alasya; s. 39.

ramanoğlu Devleti'ne karşı başlattıkları savaş sırasında Kıbrıs Kralı, Alâattin Bey'e 30.000 kişilik bir kuvvet göndermeye kalkışmıştı. [13]

Kıbrıs Adası, Venediklilerin elinde kaldığı sürece Osmanlı egemenliğinin Doğu Akdeniz'deki geçerliliğine gölge düşürüyordu.

Osmanlı Devleti'ni, egemenliği altındaki Ortadoğu, Kuzey Afrika ülkelerine ulaştıran kara yolları, uzun, yorucu ve yetersizdi. Buna karşılık Kıbrıs üzerinden bu ülkelere denizden her türlü lojistik hizmetler, daha çabuk, rahat ve ekonomik olarak ulaştırılabilirdi.

Halbuki, adı geçen bu ülkelerin kolay ve etkili savunulmasında değerli bir üs niteliğindeki Kıbrıs Adası, Osmanlı ülkeleri arasında her an imparatorluğun bôğrüne saplanacakmış gibi duran bir hançer durumunda idi. Ada, stratejik konumu dolayısıyla Osmanlı ülkelerinin kara ve deniz ulaşım yollarını kontrol eden etkili bir Venedik üssü olarak kullanılıyordu. Her dönemde değerini koruyan bu konumu nedeniyle Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı ele geçirmeyi hayati bir zorunluluk olarak görmüştür. [14]

[13] a. g. e.; s. 45, 46.

[14] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 11.

b. Ekonomik Etkenler

Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan direkt denizyolları, Kıbrıs'tan veya yakınlarından geçmekteydi. Akdeniz korsanları, bu yollardan geçen ticaret gemilerini vurarak, soyarak geçimlerini sağladıkları gibi çok da zenginleşiyorlardı.

Preveze Zaferi'nden sonra Venedikliler, Osmanlı Devleti ile yaptıkları 1540 Barış Antlaşması hükümlerine otuz yıl süresince uyumsuzluk göstermişlerdir.

Venedikliler, deniz ticaretinin Türklerin eline geçmesini engellemek için bin bir hileye başvuruyorlardı.

Sırbistan'ın işgali sırasında kaçarak Dalmaçya kıyılarındaki kalelere yerleşen ve "Oskoklar" denilen yerliler, bir süre sonra korsanlık yapmaya ve rastladıkları Türk gemilerini soymaya başlamışlardı. Bu sıralarda Adriyatik Denizi'nde sık sık kaybolan ve mürettebatı kurtulanı olmayan gemilerin Oskoklar tarafından batırıldığı sanılıyordu. Oskoklar, Venedikliler için de zararlıydılar. Bu nedenle giriştikleri harekât sonunda bu çapulcuları etkisiz hale getirdiler. Ancak, Türk gemilerinin kaybolma durumları sürüp gidiyordu. Girişilen titiz bir soruşturma sonunda olayların Venediklilerce yapıldığı anlaşılmıştı.

Osmanlı Devleti; insanlık dışı bu saldırıları neden göstererek Venedik'i protesto etti. Venedik Hükümeti, suçluları cezalandırdığını bildirmesine rağmen bu tür olayların ardı alınmamıştı.

Venedikliler eskiden beri adet haline getirdikleri korsanlık hareketlerini sürdürdüler. 1569 Haziran ayında, İskenderiye yakınlarında bir Nil teknesini yakalayan bir Venedik gemisi 90 kişiyi esir etmişti. Yine bu sırada içinde Mısır defterdarının da bulunduğu büyük bir Türk yelkenli nakliye gemisini yakalamışlar içindeki büyük ölçüde para ve kıymetli eşyayı kaçırmışlardı. Çok kazançlı olan bu soygunlardan cesaretlenen Venedik korsanları, iki ay sonra filo halinde, aynı bölgede birkaç Nil gemisine saldırdılar. Top sesleri üzerine yedi kadirgasıyla duruma müdahale eden İskenderiye Beyi, Venedik gemilerini kaçırttı ve bir Venedik gemisi yakalandı. Bu olaylardan sonra artık, Venediklilere kesinlikle güvenilemeyeceği gerçeği ortaya çıkıyordu.

Osmanlı Devleti, bu olayları belgeleriyle belirtmek suretiyle Venedik korsanlarından şikâyet etti. İki devlet arasında bir savaş sorununu yaratılmaması isteniyorsa korsanların üs olarak yararlandıkları Kıbrıs Adası'nın Türk yönetimine verilmesi gerektiği bildirildi. Bu

maksatla 1569 yılı sonlarına doğru "Tercüman Mahmut Çavuş" bu nota ile birlikte Venedik'e elçi olarak gönderildi. Venedik senatosu, bu öneriyi görüşmeye bile gerek görmeden, reddedildi. Bu hareket, Venedik'in savaşacağını gösteriyordu. [15]

c. Dinsel Etkenler

Araplar, Kıbrıs'ın fethi amacıyla Ada'ya, ardı ardına 24 sefer yapmışlardır. Bu seferlerden birinde Peygamber Hz. Muhammed'in süt halası şehit olmuş; buraya gömülmüştür. Peygamber ailesinden bir kişinin mezarının Hristiyan ülkesinde bulunması, Osmanlı Devlet düşüncesince aykırı görülüyordu.

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı Memlûklardan aldıktan sonra Halifelik Osmanlı hükümdarlarına geçmişti (1517). Mısır Memlûkları, Kıbrıs Adası'nın gelirlerini Mekke ve Medine halkının geçimlerine bağlamışlardı. Mısır, Osmanlılara geçtiğine göre, bu görevin Osmanlı Devleti tarafından sürdürülmesi dinsel bir zorunluluk olarak kabul ediliyordu. Dolayısıyla Kıbrıs Adası, Hristiyanların elinde daha fazla kalamazdı.

[15] Fevzi; Türklerin Deniz Muharebeleri, İstanbul, Deniz Matbaası, 1932, s. 518-521. Kâtip Çelebi; s. 128-129.

Ayrıca, Venedik korsanları, Osmanlı hacı-
larını denizyoluyla Mısır'a götüren gemilere de
sürekli zarar veriyorlar, hac yolculuğunu engel-
liyorlardı.

Bu durumlar karşısında, Kıbrıs sorununun
çözümlemesinin şeriata da bağlanması için
Şeyhülislam Ebussuut Efendi'den, Venediklile-
re savaş açılmasının şeriata uygun olduğuna
dair fetva da alınmıştı.

Bu fetvanın hazırlanmasında Ada'nın eski
bir İslâm vilayeti iken Hristiyanların eline
düştüğü, medrese ve mescitlerin tahrip edil-
diği, İslâm dininin horlandığı, dünyanın dört
yanına çirkin davranışlarını yaydıkları, Vene-
diklilerle, daha önce yapılan antlaşmada bu
ilân de bulunmuş olması dolayısıyla o ülkeyi
İslâm ülkesine kattığı takdirde şeriatın bunu
engellemeyeceği, İslâmların padişahının Hris-
tiyanlarla barış yapmasının tüm müslümanlara
yararı olursa şeriata uyduğu; olmazsa, gerek-
tiğinde bozulmasının da şeriata uygun olduğu
temel ilke olarak alınmıştı. [16]

4. Kıbrıs Seferi'ne Karar Verilmesi

Kıbrıs Seferi'nin açılması konusunda, yu-
karıda belirtilen önemli nedenler bulunmasına

[16] a. g. e.; s. 128-129.

Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 13.

rağmen, Osmanlı Devleti ileri gelenleri arasında bu konuda görüş ayrılıkları vardı.

Padişah II. Selim, üçüncü Vezir Piyale Paşa, altıncı Vezir Lala Mustafa Paşa ve Şeyhülislam Ebussuut Efendi bu sefer hakkında olumlu, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ise olumsuz düşüncede idiler. Sokullu, Venedik ile 1540 Barış Antlaşması'nın yeni tazelendiğini, Avusturya - Macaristan sınırlarında Yemen'de henüz güven ve sükûn sağlanmadığını, İspanya'nın Endülüslü Müslümanlarını yok etme politikasını önleme girişiminin yapılamayacağını, kendisinin kararlaştırdığı Süveyş Kanalı'nı açma girişiminin gecikeceğini, Kıbrıs Seferi'nin Avru-
palları bir Haçlı Seferi açmaya sevkedeceğini, bu seferin devlet hazinesi için büyük yıkım olacağını ileri sürerek çekimser davranıyordu.

Ancak, Sokullu'nun ileri sürdüğü nedenlere rağmen karşısındaki II. Selim grubunun ağır baskısı üzerine Sokullu Mehmet Paşa da daha fazla direnmeyerek Kıbrıs Seferi'nin açılması kararına katılmıştır.

Şikâyetleri götüren Tercüman Mahmut Çavuş'tan ayrı olarak, ikinci defa kan dökülmemesi ve barışın sürdürülmesi karşılığında Kıbrıs'ın teslimini istemek üzere, ikinci elçi olarak Kubat Çavuş Venedik'e gönderildi (11 Şubat 1570).

Sokullu, elçilere olumsuz karşılık verileceğini kestirdiği için hemen sefer hazırlıklarına başlamıştı. Kubat Çavuş, notayı 28 Mart 1570 günü Venedik Senatosu'na verdi. Notada özellikle Kıbrıs Adası'nın Venedik'e 2.000 mil uzaklıkta olduğu, Venediklilerin Dalmasya'da Osmanlı sınırlarına sürekli olarak saldırdıkları, Akdeniz'de seyreden tüccar ve hacı gemilerine baskınlar yapan Venedik korsanlarının Kıbrıs'ta yuvalandıkları, Venedik için gereksiz olan bu Ada'yı elde tutmak suretiyle dostlukla bağdaşmayan korsanlık eylemlerine aracı olma durumuna düştüğü vurgulanıyor, bu tür olayları önlemek ve barışı sürdürmek için bir teminat olarak Ada'nın Osmanlı Devleti'ne bırakılması bir kez daha yineleniyordu.

Venedik Senatosu'nda savaş yanlıları çoğunlukta olduğu için Türk önerisi reddedilerek savaş kararı verildi ve hızla hazırlıklara başlanıldı.

Kubat Çavuş, 5 Mayıs 1570 günü eli boş olarak İstanbul'a döndü. Venedik'in İstanbul Elçisi Barbaro, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'a yönelik sefer hazırlıklarını, bu amaçla büyük bir donanmanın hazırlanmakta olduğunu hükümetine bildirmiş ve Sokullu Mehmet Paşa'ya da bir protesto notası vermişti.

II. Selim de askeri hazırlıkların hızlandırılmasını emrederek Türk Kara ordusu, Finike, Antalya ve Gelibolu bölgelerinde toplanmaya başlamıştı.

Venedikliler, ilk planda, Kıbrıs'a Girelamo Martinengo komutasında 3.000 kişilik bir piyade kuvveti göndermiş; Ada'nın savunmasını pekiştirmeye başlamışlardı. [17]

Venedik Senatosu, ayrıca, tüm Avrupa devletlerine yardım çağırısında bulundu. Onların yardımı olmadan Doğu Akdeniz'e kendi Kara ve Deniz Kuvvetlerini gönderemiyordu.

Venedik, en büyük desteğin Papa tarafından yapılacağına inanıyordu. Nitekim Papa V. Pius, Türklere karşı beslediği düşmanlık duygusunun dürtüsüyle Venediklilerin isteğini, hemen olumlu olarak karşıladı. O'na göre Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de Hristiyan dünyasının elinde kalan son kale idi. Bu mantığın ışığında Katoлик ve öteki Hristiyan devletlere Müslüman Türklere karşı birleşmeleri ve sonuna kadar çarpışmaları öneriliyordu. Ne var ki, Papa V. Pius'un çabaları, Venedik'in çağrıları pek etkili olmadı.

[17] a. g. e.; s. 71.

Almanya, Fransa, Rusya, Avusturya, Lehistan, İngiltere, yardım yanlısı görünmekle birlikte kendi iç ve dış sorunlarının elverişsizliğini ileri sürerek Türklerle barış ve dostluk ilişkilerini bozamayacaklarını bildirdiler.

Malta, Venedik'e düşman olmakla birlikte, 1565'te Kanuni tarafından kuşatılmış olmaları ve korsanlık eylemleri nedeniyle Türklere de düşmandı. Bu nedenle Venedik'e beş gemi verecekti.

Cenova, ancak bir kadirga (galer) veriyordu. Floransa ve Urbino dukaları, küçük kuvvetlerle savaşa katılıyorlardı.

İspanya, Osmanlılarla savaşmak için çok istekli idi. Kral II. Filip (Philippe), koyu bir katolikti. Dolayısıyla Venedikliler, en büyük desteği İspanya'dan gördü. II. Filip, Venedik'in istediği 100 kadirgayı, iç durumunun bozuluşunu öne sürerek veremediğini; ancak, 50 kadirga gönderdiğini bildirmişti. Filonun komutanlığına da Barbaros'un rakibi Andrea Doria'nın yeğeni Jean Andrea Doria'yı atamıştı.

Papa V. Pius, önceki Papa IV. Pius'un Müslümanlara karşı girişilecek bir savaşta 100 kadirga verileceğini vaadetmiş olmasına karşılık yeni Papa, kendi parasıyla donatacağı 12 kadirga verebileceğini bildirmişti.

Venedikliler ve Papa, Avrupa'dan umdukları desteği bulamadılar. Bu nedenle Türklere karşı olacaklarını sandıkları, Müslüman devletlerine de başvurdular. Bu devletlerden İran, Arabistan, Habesistan (Ethiopia), Venedik başvurusunu geri çevirdiler.

Bu girişimler sonunda yalnız Papalık, Venedik ve İspanya Devletleri kendi aralarında birleşerek Türklere karşı üçlü ortaklık antlaşması yaptılar.

Bu antlaşmaya göre :

— Yalnız Türkler değil Kuzey Afrika kıyılarındaki Araplar da yok edilecekti. Bu amaç için üç devlet 200 kadirga, 100 taşıt gemisi hazırlayacaktı.

— Topçularıyla birlikte 50.000 piyade, 4.500 süvariden oluşan bir ordu teşkil edilecekti. Bu amaçla yeter sayıda top ve cephane sağlanacaktı.

— Savaş giderlerinin 3/6'sını İspanya, 2/6'sını Venedik, 1/6'sını Papalık sağlayacaktı.

— Ordunun başkomutanı, II. Filip'in üvey kardeşi Don Juan d'Autriche idi. O'nun yokluğunda Papalık Kuvvetleri Komutanı Mark Antoine Colonna, vekil olarak aynı görevi yapacaktı.

— Savaşın yönetimi, üç birleşik ordunun komutan toplantılarında alınacak 2/3 oranındaki kararlara göre yürütülecekti.

— Gemiler, Papa'nın belirleyeceği tek bayrağı çekecekti.

— Türklerden ele geçirilecek topraklar, 1537 tarihli antlaşma esaslarına göre bağlaşıklar arasında paylaşılacaktı. [18]

Kıbrıslıların maddi ve moral durumları iyi değildi. Venedikliler, yerli halka ezici bir yönetim uyguluyorlardı. Halk, tahkim ve savaş hizmetleri altında eziliyordu. Her yıl vermekte oldukları 350.000 düka altınlık vergi nedeniyle perişan durumda idiler.

Venedikliler, bu sırada Ada'nın pekiştirilmesi ve kuvvet gönderilmesi gibi girişimlere paralel olarak, ikmal faaliyetlerine de ağırlık veriyor; yiyecek, giyecek, cephane ve gerekli silah, araç ve gereçleri tamamlıyor, stoklar yapıyorlardı. Özellikle son günlerde, kötü davranışlarıyla küstürmüş oldukları yerli halkı ruhsal yönden kendilerine bağlamak için, yerine getiremeyecekleri bol vaatlerde bulunmayı da ih-

[18] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 22-28.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi c. III, Ks. 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1951, s. 10, 11.

mal etmemeye çalışıyorlardı. Yerli halk ise, Venediklilerin acımasız yönetimini istemedikleri için, adalarının Türkler tarafından zapt edileceği günü özlem içinde bekliyorlardı. [19]

B. KIBRIS ADASI'NIN COĞRAFİ DURUMU

1. Ada'nın Doğal Coğrafyası (Harita : 1)

Kıbrıs Adası, jeolojik değişmeler sırasında, Üçüncü Dönem'in ortalarıyla Dördüncü Dönem arasında oluşan göküntü nedeniyle Anadolu kıtasından kopmuş; Anadolu niteliklerini taşıyan bir ada durumuna gelmiştir.

Ada, $35^{\circ} 41'$ ve $34^{\circ} 33'$ kuzey paralelleriyle $34^{\circ} 35'$ ve $32^{\circ} 17'$ doğu meridiyenleri arasındadır.

Yüzölçümü, 9.251 km.^2 dir. Ada'nın Anadolu'ya en yakın yeri 71, Suriye kıyısına 98; kıyılarının uzunluğu 782 km. kadardır.

Ada kıyıları, genellikle kayalıktır; aralarındaki kumsal plajlarla birlikte girintili, çıkıntılı bir görünüm çizer. Kuzey kıyıları, kayalık ve uçurum olduğu için, kıyıya yanaşmaya ve bir askeri çıkarmaya elverişli değildir.

Doğuda, Magosa kuzeyindeki sınırlı bir kesim, ikinci derecede kuvvetlerin çıkarılmasına elverişlidir.

[19] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 29, 30.

Başbakanlık Arşivi; Mühimme Defteri IX. Sıra No. 78, s. 29.

Batıda, ancak Omorfo Körfezi'nde çıkarmaya uygun plajlar vardır.

= Çıkarmaya elverişli en iyi koy ve plajlar güney kıyılarında, Tuzla (Larnaka), Limasol (Leymosun) ve Episkopi (Yalova) körfezlerinde bulunur.

Kıbrıs Adası, doğal yapısı bakımından Güney Anadolu'nun bir devamı gibidir. Ada'nın kuzey kıyıları boyunca uzanan Beşparmak, güneyinde bulunan Trodos (Karlıdağ) Dağları, bellibaşlı arızalarıdır.

Beşparmak dağ zincirinin en yüksek noktası, batı kesimindeki Akromandra Tepesi (1017 m.)'dir. Bu dağ zinciri üzerinden Panarga (Ağırdağ), Yayla, Altındağ (Kalorka), Akatu ve Kantara gibi geçit ve boğazlardan geçilebilir. Bunların dışında Kuzey-güney yönünde kolay geçit imkânı bulunmaz. Yüzeydeki kısmen ormanlar, kısmen de Akdeniz'e özgü bitki örtüsü, savunma, gizleme ve etkili ateş imkânı sağlar. Mesarya Ovası'nın ve Lefkoşa'nın kuzeye karşı örtülmesini kolaylaştırır; buna karşılık, Girne kıyılarına uygulanacak bir çıkarmaya karşı oldukça etkili bir engel teşkil eder.

Karlıdağ (Trodos), ortalama yüksekliği 1.500 m., genişliği 50, uzunluğu 120 km. olan kitlevi bir dağ zinciridir. En yüksek noktası 1.952 m. olan Olimpos Tepesi'dir. Bu dağ zin-

ciride üzerindeki birkaç boyun noktasından, kuzey-güney yönünde, geçit verir.

Karlıdağ'ın kuzey ve güney yamaçları tü-müyle ormanla kaplıdır. Kolay savunma ve giz-lenme imkânı sağlar.

Kıbrıs'ta akarsu olarak dereler ve çaylar bulunur. Göl yoktur. Bataklıkla göl arası su bi-rikintileri vardır. Bu durumlarıyla bu batac-lıklar ve dereler askeri harekâtı etkilemez.

Ada'nın iklimi, yazın sıcak ve kurak, kışın ılık ve az yağışlıdır. Genellikle hava açık ve gü-neşlidir. Bu nedenle askeri harekât için Kıbrıs' ın su durumu yetersizdir.

İklim ve hava koşulları, askeri harekâta her mevsimde elverişlidir. Ancak, özellikle su ikmali için özel önlemler almak gereklidir. Ni-tekim Türkler, 1570-1571 Kıbrıs Seferi sırasın-da yeni su kuyuları açmak suretiyle bu soruna çare bulmuşlardır.

Bitki örtüsü, bodur Akdeniz ormanları ka-rakterindedir. Eskilerin sık, gür ve boylu or-manları kalmamıştır. Bakır ve gümüş işlet-meleri, gemi yapımı ve dış satışlar için düze-nsiz kesimler yapılmış olması, buna karşılık yeniden ağaçlandırma yapılmaması, üstün ni-telikli Kıbrıs ormanlarını bugünkü duruma dü-şürmüştür. Bugün ancak, Ada yüzölçümünün 1/5'i kadar kesiminde dağınık korucuklar bu-lunmaktadır.

Bunlar, çıkarma bölgelerinden uzakta olduklarından, askeri harekâtı etkilemezler.

Ada'nın başlıca şehirleri, Lefkoşa (Nicosia), Magosa (Farmagusta), Larnaka (Salines), Limasol (Leymosun), Baf (Paphos) ve Girne (Kerynia-Cerines)'dir.

Çevresi surlarla çevrili başlıca iki şehir, Lefkoşa ve Magosa'dır. Girne ve Baf kentleri de ikinci derecede surlarla çevrilmiştir.

O dönemde şehirleri birbirine bağlayan ilkel yollar bulunuyordu. Kasaba ve köyler arasında yolların pek azı, araba yolu niteliğinde idi.

Ada halkının ekonomik durumu yetersizdi. Halk yoksul denecek düzeydeydi. 1570'te Ada'nın nüfusu 197.500 kadardı. 1571'den sonra Ada'nın savunulması amacıyla Osmanlı Devleti'nce, Anadolu'dan Kıbrıs'a zorunlu bir göç uygulanmıştır.

Kıbrıs Adası'nın en büyük geliri, tarımdan sağlanıyordu. Toprağın % 75'i tarıma elverişliydi. Bağ ve bahçelerinde her çeşit meyve, özellikle narenciye yetişirdi.

Ada, deniz ticaret yolları üzerinde bulunduğundan ticaret malları için Ortaçağ'da da önemli bir pazar yeri durumundaydı.

Özellikle Kıbrıs'ın fethinden sonra, daha düzenli işletme durumuna kavuşturulan bakır,

gümüş, demir, tuz, şarap, alçı, kereste işletmeleri, gemicilik faaliyetleri, sabun, şeker, deri, dokuma işleri, Kıbrıs ekonomisinde yer tutan ve gelir sağlayan kaynaklardı. [20]

2. Kıbrıs Adası'nın Stratejik Önemi

Kıbrıs Adası, tarihin her döneminde, stratejik önemini fazlasıyla korumuştur.

Her çağda doğuya karşı yapılan taarruzi bir harekâta batılı ordular, Kıbrıs'ı bir harekât üssü olarak kullanmışlardır. Düşman elinde bulundukça Kıbrıs, Osmanlıların batıya yönelik seferlerinde Türk ordusunun gerisinde her bakımdan zararlı bir çiban başı gibiydi.

Doğu Akdeniz'de egemenlik kurmayı amaçlayan bir devletin güvenliğini sağlaması için Kıbrıs'a sahip olması gerekir.

Kıbrıs'ı elinde bulunduran bir devlet, deniz ulaşım yollarına egemen olduğu gibi, Doğu Akdeniz ülkelerinden herhangi birine karşı girişeceği bir harekâta da güvenilir stratejik bir üstünlük sağlayabilir, Akdeniz'i ve Ortadoğu'yu da kontrolü altında tutabilir.

Kıbrıs Adası, Akdeniz'deki öteki büyük adalar yibi, kendisine yakın bölgelerde girişilecek harekâta bir üs olarak çok değerli bir yer tutar. Anadolu ile Afrika kıtası arasında

[20] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 31-48.

yapılacak bir savasta önemli bir atlama veya çıkış mevzii durumundadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, özellikle Doğu Akdeniz'de, yapacağı bir harekâta kara ve deniz kuvvetlerinden önemli bir kısmını bu raya bağlaması gerekirdi.

Bunun gibi, herhangi bir devlet tarafından Doğu Akdeniz'de Anadolu ve Suriye kıyılarına yapılacak bir harekâta Kıbrıs Adası, bir ileri karakol veya bir ileri mevzi olarak kullanılabilirdi.

Böyle önemli bir değeri olan Kıbrıs'ın düşman tarafın elinde bulunması, yakın kıyılara sahip Osmanlı Devleti'nin yurt içi ve dışı savunma ve güvenliği için doğal olarak sakıncalar doğurmaktaydı.

İki kıtanın kara ve deniz ticaret yollarının Uzakdoğu'dan Avrupa'ya doğru uzanarak Akdeniz havzasında düğümlenmesi de hakim devlet için o döneme ve geleceğe ait çok önemli bir faktördü.

İşte Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fetih kararı, belirtilen bu stratejik ve jeopolitik nedenlere dayanıyordu. [21]

[21] a. g. e.; s. 48, 49.

Timural, A.; Kıbrıs Seferi, İstanbul, Askeri Basımevi, 1953 s. 9, 10.

Kıbrıs'ın Osmanlı ülkesine katılmasından sonra da Doğu Akdeniz'de Osmanlı egemenliği tam olarak bütünleşmiştir.

C. TARAFLARIN ASKERİ GÜÇLERİ

1. Türk Silahlı Kuvvetleri

a. Türk Kara Kuvvetleri

Türk Kara Kuvvetleri, kapıkulu (muvaz-zaf ordu) ve eyalet (tımâr, zeamet, has) [*] askerlerinden oluşuyordu.

[*] Osmanlı İdari Teşkilâtı, askeri amaçlara göre aşağıdaki esaslara göre düzenlenmişti.

1. Tımâr; Yıllık geliri 20.000 akçeden az olan devlet topraklarının tahsis edildiği kimseye tımâr sahibi denirdi. Tımâr sahibi, tımârında yaşayanlardan, savaş zamanı devlete asker vermekle yükümlü idi. Rumeli Eyaleti'nde 12.000, Anadolu'da 7.000 tımâr sahibi vardı.
2. Zeamet; Yıllık geliri 20.000-99.999 akçe arasında değişen kişiye "Zaim" denirdi. 1566 yılında Anadolu'da 195 zeamet vardı. Öteki eyaletlerde de oran az çok böyleydi.
3. Has; Yıllık geliri 100.000 veya daha çok olan dirliklere verilen addı. Bunlar, sancak beylerine, beylerbeylerine, vezirlere ve sadrazamlara verilir.

Muvazzaf ordu olarak Kıbrıs Seferi'ne Yahya Kethüda yönetiminde, yeniçeri, topçu, cebeci (zirhlı asker), lağımçı, humbaracı (bombacı) olmak üzere ilk partide 5.000 kapıkulu, 200 Şam yeniçerisinin katılmasıyla 5.200 asker gönderilmiştir.

1571 Ocak ayında Venediklilerin Magosa'ya göndermiş oldukları 16 gemilik savaş filosunun takibi için 1571 Şubat ayında İskenderiye'den gönderilen üç kadirga ile 500, Kocaeli Sancak Beyi Kaya Bey ile gönderilen 20 kadirga ile 600, Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa'nın filosuyla 1571 Mart sonlarında İstanbul'dan gönderilen 2.000 yeniçeri olmak üzere Kıbrıs Harekâtı'na katılan kapıkulu askerinin toplamı, 8.300'e ulaşmıştı. Ancak, Müezzinzade Ali Paşa, Kıbrıs'a 20 kadirga bıraktıktan sonra 83 kadirga ile Vezir Pertev Paşa komutasındaki ana filo'ya katılmak üzere Kıbrıs'tan ayrılırken 1.000 yeniçeriyi birlikte götürmüştür. Böylece ilk planda Kıbrıs muharebelerine katılan muvazzaf asker sayısı 2.500 kapıkulu süvarisi, 7.300 de yeniçeri olmak üzere toplam 10.000 kadardı.

Bu sayıya 50.000 eyalet askeri (piyade) ve takviye birliklerinin de katılmasıyla Kıbrıs

Seferi'nin insan mevcudu sefer süresinde 100.000'e ulaşmıştır. Bu mevcudun içinde 2.000 kadar Mısır gönüllüsü de vardır.

Kıbrıs Seferi'ne Başkomutan (Serdar) olarak Altıncı Vezir Lala Mustafa Paşa atanmıştı. Birlik komutanları olarak, dokuz beylerbeyi, 58 sancak beyi bulunuyordu.

Ordunun desteklenmesi 30 ağır, 50 hafif top tarafından sağlanacaktı.

Kıbrıs Seferi için Lala Mustafa Paşa'nın Başkomutan seçilmesi kararı, çok yerinde olmuştu. Çünkü Lala Mustafa Paşa tanınmış, ünlü bir komutandı ve aynı zamanda Sokullu Mehmet Paşa'nın da yakınıydı. Enderundan yetişmiş. Kanuni'nin oğulları Şehzade Selim ve Bayezit'in lalalıklarında bulunmuştu. II. Selim, Kıbrıs Seferi'nin açılmasını uygun görmeyen Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'ya karşı Lala Mustafa Paşa'yı ve Şeyhülislam Ebusuut Efendi'yi şiddetle desteklemişti. Dolayısıyla Lala Mustafa Paşa'nın başkomutan seçilmesi, önceden verilmiş bir karara dayanıyordu.

Kıbrıs Harekâtı'na katılan eyalet askerlerinin özet kuruluşu şöyleydi:

— Anadolu Eyaleti (Beylerbeyliği) : Beylerbeyi İskender Paşa emrinde; Hüdavendigâr (Bursa), Çankırı, Hamideli (İsparta), Karahisar (Afyon), Menteşe (Muğla), Sultanönü (Eskişehir), Teke, Bolu, Kastamonu, Ankara sancak askerleri ve başlarında sancak beyleri.

— Rumeli Eyaleti (Beylerbeyliği) ; Rume-
li Beylerbeyi bu sefere katılmamış; yalnız bu
eyalete bağlı Avlonya, Elbasan, Delvina, Kırk-
kilise (Kırklareli), Vize, Mora, Ohri, Prizren,
Yanya, Köstendil Tırhala sancak askerleri ve
başlarında sancak beyleriyle bu sefere katıl-
mışlardır.

— Sivas Eyaleti: Beylerbeyi Behram Pa-
şa emrinde; Sivas, Çorum, Arapgir, Divriği
sancak askerleri ve başlarında sancak beyleri.

— Maraş (Dülkadir) Eyaleti: Beylerbeyi
Mustafa Paşa emrinde; Maraş, Malatya, An-
tep, Sis sancak askerleri ve başlarında sancak
beyleri.

— Karaman Eyaleti: Beylerbeyi Hasan
Paşa emrinde; Konya, Beyşehir, Kırşehir,
Akşehir, Aksaray, Kayseri, Niğde sancak as-
kerleri ve başlarında sancak beyleri.

— Halep Eyaleti : Beylerbeyi Derviş Paşa emrinde; Halep, Kilis, Muarra, Tarsus sancak askerleri ve başlarında sancak beyleri.

— Şam Eyaleti : Beylerbeyi Ahmet Paşa emrinde; Şam, Beyrut, Tedmür (Palmira), Safed sancak askerleri ve başlarında sancak beyleri.

— Trablusşam Eyaleti : Beylerbeyi Mehmet Bey ve Ali Çelebi emrinde, Trablusşam, Cebele, Hama, Selimiye Sancak erleri (19 Mart 1571'de).

— Kıbrıs Eyaleti : Beylerbeyi Muzaffer Paşa (eski Avlonya Sancak Beyi), Sinan Paşa emrinde, Lefkoşa, Baf, Girne sancak askeri ve başlarında atanmış beyler.

Bu son üç sancak, Lefkoşa'nın zaptı olan 9 Eylül 1570 tarihinden sonra teşkil edilen Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanmıştı. Askerler 1571 Magosa muharebelerine katılmışlardır.

9 Eylül 1571'den sonra, Alâiye (Alanya), Sis, İçel, Tarsus, sancakları, Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır.

— Kaptan Paşa Eyaleti : Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa emrinde; Kocaeli (İz-

mit), Biga, Rodos, İnebahtı sancak erleri ve başlarında sancak beyleri. [22]

Kıbrıs Seferine katılmayan sancak kuvvetlerine ait merkez adları yukarıda belirtilmemiştir.

b. Türk Deniz Kuvvetleri

Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş ve gemi sayısı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Tuna ve Kızıldeniz filoları dışındaki tüm gemiler Kıbrıs harekâtında görevlendirilmiştir.

Yerli ve yabancı kaynakların verdiği sayılar birbirini tutmamaktadır. Verilen sayılar, çoğunlukla, 360-400 üzerinde birleşmektedirler. Burada doğruya en yakın olarak Kâtip Çelebi'nin verileri kabul edilmiştir. O'na göre :

Donanmanın mevcudu 360 gemidir. Türleri : 180 kadirga, 10 mavna, 170 karamürsel tipi taşıt gemisidir. [23]

[22] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 60-65.

Timural; s. 13, 14.

[23] a. g. e.; s. 14.

— Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 56-65.

— Kâtip Çelebi; s. 129.

2. Venedik Silahlı Kuvvetleri

a. Venedik Kara Kuvvetleri

Türklerle bir savaş çıkması olasılığı belirlenince, Venedik Hükümeti yalnız Papalık ve İspanya ile bir bağlaşıklık antlaşması yapabilmiş; buna rağmen 58.000 kişilik bir kuvvet toplamayı başarmıştı. Ancak, bu kuvvet, tümüyle Kıbrıs'a ulaştırılamamıştır.

Kıbrıs'taki kuvvetlerin başkomutanlığına Astorre Baglione atandı. Baglione, 1570 Nisan ayında Venedik'ten hareket ederek 1 Mayıs 1570'te Ada'da göreve başladı. Bu sırada Kıbrıs'ta 2.000 İtalyan 1.000 kadar milis kuvveti vardı.

Kıbrıs'a gönderilen kuvvetlerden ilk planda 1.300 kişi Ada'ya varmıştır. Bunu 1.000 kişilik ikinci parti izlemiştir. Kuvvet ikmalinde Venedikliler, başarısız durumda kalmışlar; gönderdikleri kuvvetler, Girit Adası'ndan ileri geçememişlerdir. Seferberlik çalışmalarıyla sağlanan kuvvet şu durumda idi :

Lefkoşa'da : 6.600 Venedikli, 6.300 Kıbrıslı gönüllü, 800 Kıbrıslı genç zademân, 2.800, İtalyan, 500 İtalyan Süvarisi, 250 Arnavut, önemli bir kısmı silahsız 2.600 Lefkoşalı, 3.000 Milis ve

200-250 kadar top, iki yıl savunmaya yetecek ölçüde mühimmat yiyecek ve içecek stoku bulunuyordu.

Lefkoşa'daki bütün kuvvet toplamı 20.000 kadardı. (Hammer, bu sayıyı 10.000 olarak gösterir ki tek yanlış olduğu düşünülebilir).

Magosa'da : 4.000 kadar eğitim görmüş İtalyan askeri ile 4.000 kadar yerli halktan asker, 250 Arnavut asker ve 300 kişi kadar süvari kuvveti bulunuyordu. 1571 Ocak ayında Venedik Filosu, Magosa Limanı'na 1.700 kişilik bir takviye kuvveti getirmişti. Magosa'daki kuvvetlerin toplamı 10.000 kişi kadardı. 90 kadar da top bulunuyordu. Magosa komutanı Mark Antony Bragadin idi.

b. Venedik Deniz Kuvvetleri (Bağlaşık Donanma)

Üçlü antlaşmaya göre kurulan bağlaşık deniz gücü şöyleydi :

Venedik'ten 145, İspanya'dan 49, Papalık'tan 12 olmak üzere 206 gemi toplanmıştı. Ayrıca Malta şövalyelerinin üç gemisi de gecikmiş olarak 26 Ekim 1570'te donanmaya katılmıştır.

Bu donanmaya 8.000'i Venedikli, 3.000'i İspanyol, 4.000'i Papalık'tan, 2.000'i de İtalya'

dan olmak üzere 17.000 savaşçı bindirilmifitir. Ne var ki, bu büyük kuvvetin Kıbrıs Harekâtı'nda doğrudan büyük bir rolü olmamıştır. Bu filoda ayrıca, 1.300 top, 36.000 gemici ve kürekçi bulunuyordu. [24].

3. Her İki Taraf Kuvvetleri Hakkında Düşünceler

a. Tarafların insan ve silah sayıları karşılaştırılırsa, Türklerin insan gücü, Venediklilerin iki katı olduğu görölrür. Her ne kadar Venediklilerin gemilerine bindirdikleri 17.000 kişiyle bu fark epeyce azalmış görünürse de bunun hepsini (Magosa'ya çıkarılan 1.700 kişi dışında) Ada savunmasına ulaştıramamışlardır.

b. Türk ordusunun sevk ve idare, eğitim, disiplin, moral, lojistik bakımından yeteneklerinin, maddeten ve manen, Venedik ordusundan daha üstün olduğu görölmektedir. Türk ordusu, savaşçılık yönünden büyük deneyim ve uygulama yeteneğine sahipti. Komutan ve subaylar, emrindeki kuvvetlere egemen durumda idiler. Bu üstünlük, Türk ordusundaki sevgi, saygı, güven, duygu, kan, din ve amaç birliği gibi niteliklerden kaynaklanıyordu.

[24] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 71, 72, 73, 74.

Hammer; s. 255.

Uzunçarşılı; s. 13.

Buna karşılık Venedik ordusu devşirme insanlardan, değişik uluslardan meydana geliyordu. Asker, ücret verme, korkutma, zor kullanma gibi yöntemlerle toplanıyordu. Özellikle Venedik askeri, Türk askerinde belirtilen niteliklerden yoksundu. Askerin savaşmasında gözetilen amaç Venedik çıkarlarına bağlıydı. Durum, emir ve komuta bağlantısı bakımından da böyleydi.

Bağlaşık ülkelerin insanları arasındaki tarih ve mezhep ayrılıkları, kıskançlıklar, güvensizlikler nedeniyle savaşta başarı için kesin zorunluluk isteyen içten bir işbirliği sağlanamamıştı.

Venediklilerin en büyük üstünlükleri kuvvetli kalelerin koruyuculuğundan yararlanmalarıydı. O dönemin ilkel silahları karşısında kalelerin, içerideki savunma kuvvetine sağladığı üstünlük çok önemliydi. İşte bu yarar nedeniyle Venedikliler, savaşçı sayısının azlığından pek etkilenmemiş gibi görünüyorlardı. Nitekim Ada'nın barış yoluyla teslimi teklifini reddetmeleri, bu güvenceden kaynaklanmış olabirdi.

c. Ağır silah sayısı yönünden Venedikliler, daha üstün durumda idiler. Surların dayanıklılığıyla birlikte çok üstün topçu ateşi ve ilkel bir yangın bombası olarak kullandıkları

ziftli paçavralar, yanan odunlar Venedik savunucularına büyük avantaj sağlıyordu. Ancak, önemli olan, savunucuların moralinin, kaleleri kadar sağlam olmamasıydı. Yerli halkın da morali bozuktu; Venedik yönetiminden hoşnut değillerdi. Dolayısıyla Ada'nın Türkler tarafından zaptını gönülden istemekte idiler. Bu durum, Venedik savunması için olumsuz bir etkeni.

d. Kıbrıs'ın lojistik bakımından; ana ikmal üssünden uzakta oluşu, deniz ulaştırmasının zorluğu, Venediklilerin kaleler dışındaki ikmal olanaklarını yok etmeleri, suları zehirlemeleri gibi faktörlere karşılık, Türk ordusunun ikmal sorunu başarıyla sağlanmış, seferin sonuna kadar bu durum aksamadan yürütülmüştür.

Venedikliler, Türklerin Kıbrıs'a sefer hazırlıklarını sezince aldıkları askeri önlemler yanında Ada'ya iki yıl yetecek ölçüde yiyecek, içecek, gerekli araç ve gereç, cephane stoku yapmışlarsa da Türk donanmasının kuşatmasından sonra ordularının ikmal işleri yetersiz kalmıştır. Bu da Venedik ordusunun güçsüz kalmasına neden olmuştur. [25]

[25] Alasya; s. 54, 55.

Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 29, 30, 73.

e. Türk donanmasında tekne sayısı Haçlı bağlaşıkların tekne sayısından daha çok görülmekte ise de, Haçlı donanmasının savaş gemisi sayısı ve yeteneği, Türk gemilerine göre daha üstündü. Haçlılar, deniz savaşlarında daha başarılı olduklarına inanıyorlardı. Ancak, Venedik ordusunda olduğu gibi, Haçlı donanmasında da amaç, düşünce, emir ve komuta, eğitim birliği yoktu. Türk donanması, aradaki sayı farkını manevi değerleriyle, özverisiyle kapatmış, Haçlı donanmasını kontrolü altında tutmuş, harekât bölümünde görüleceği gibi Kıbrıs'a yaklaştırmamıştır. [26]

D. TARAFLARIN SEFER, SEFERBERLİK, YIGINAK PLANLARI VE UYGULAMALARI

1. Türk Tarafı

Türkler; "Önce diplomasi yoluyla (kan dökmeden) Ada'nın alınması, bu yol başarı sağlamazsa, sefer için görevlendirilen birliklerin İstanbul, Gelibolu, Finike ve Antalya bölgelerinde toplanmaları; Donanmanın destek ve aracılığıyla Ada'ya çıkarılmaları; bundan sonra Payas, Trablusşam ve Beyrut bölgesi birliklerinin Ada'ya ulaştırılması. Son evre olarak da Ada'

[26] a. g. e; s. 106.

yi savunan Venedik kuvvetleriyle savaşılarak düşmanın yok edilmesi" şeklinde bir plan hazırlamışlardır.

Bu plan gereğince ilgili bölgelere emirler gönderilerek seferberlik yapıldı. Böylece kara ve deniz kuvvetleri, seferber duruma getirildiler.

Bölgesel birlikler, en yakın iskelelerde yığınaklarını yaparak donanmanın gelmesini beklediler. Bindirme iskelelerinin seçiminde, düşman deniz taarruzlarından korunma hususu ön planda tutuldu.

2. Venedik Tarafı

Venedik sefer planı, iki evreliydi :

Birinci evrede, Türk taarruzu halinde, pekiştirilmiş Ada kuvvetleriyle, önce Türk çıkarmalarını önlemek; Türk kuvvetlerinin Ada'ya çıkmaları önlenemezse, tahkimli Lefkoşa ve Magosa kalelerinde ve gerekirse dağlarda topluca savunmaya geçmek.

İkinci evrede; eldeki kara ve deniz kuvvetleriyle ortaklaşa Türk çıkarma ve deniz güçlerinin yok edilmesi için taarruza geçmek.

Buna göre, Ada'daki yerli halk, seferber edilmiş; bağlaşıklık kuvvetlerle de pekiştirilmiş kale savunma kuvvetleri oluşturulmuştur.

Ancak, Kıbrıs Vali Naibi Dandalo'nun olumsuz müdahaleleri nedeniyle plan düşünüldüğü biçimiyle uygulanamadı. [27]

3. Tarafların Sefer Planları ve Uygulamaları Hakkında Düşünceler

a. Türk Tarafı

Sefer planında öngörülen diplomasi yoluyla Ada'nın ele geçirilmek istenilmesi, seferberlik, yığınak ve kuvvetlerin Ada'ya ulaştırılması gibi uygulamalar, stratejik ve taktik kurallara uygun ve düzenli biçimde gerçekleştirilmiştir. Görev kuvvetlerinin toplanma bölgeleri iyi seçilmiştir. Seferberlik ve yığınaklarını bitiren ilk kademe birlikleri, vaktinde gönderilmiş; ikinci kademe birlikleri, donanma aracılığıyla durumun gerektirdiği zaman ve yerde, asıl birliklere katılmıştır. Kuvvetlerin bölündüğü sırada, zamanlama çok iyi ayarlandığı ve uygulandığı için Venedikliler, Osmanlı ordusunun bölünmüş durumundan yararlanamamışlardır.

b. Venedik Tarafı

Venedik sefer planı, basit ve teorik bakımdan uygun olmakla birlikte uygulamada olumlu sonuca ulaşamamıştır. Özellikle planda etkinliği sağlayacak olan bağlaşıklık kuvvetlerin top-

[27] a. g. e.; s. 76, 77, 89, 90.

lanması, harekât alanına gönderilmeleri, komuta birliği ve ortak amaçta birleşme gibi faktörler gerçekleştirilememiştir. Bağlaşık kuvvetlerin komutanları arasında görüş, düşünüş, amaç ve hedef birliği sağlanamadığı için sefer planı, uygulamada yetersiz ve yararsız kalmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

H A R E K Â T

A. TÜRK TARAFI

Türk Deniz ve Kara Kuvvetleri'nin Kıbrıs Harekât Alanı'na Götürülüşü

Osmanlı-Venedik diplomatik girişimleri sürerken her iki devlet de savaş hazırlıklarını aralıksız yürütmekteydi. Türk sefer ordusunun savaş hazırlıkları gelişirken, bölgesel kuvvetler, emredilen iskelelerde toplanmakta, savaş araç ve gereçleri, yiyecek maddeleri de aynı yerlere getirilmekteydi.

1570 Mart ayında Türk donanması, büyük ölçüde hazırlanmış bulunmaktaydı. Donanma, hazırlık sırasına göre, mart ve mayıs ayları arasında, üç filo halinde Ege ve Akdeniz'e doğru hareket ettirildi.

Birinci filo : Murat Reis komutasında ve 25 kadırgadan oluşuyordu. Görevi, Rodos'ta üslenerek düşmanın Kıbrıs'a yapabileceği yardımları önlemek ve Türk kıyılarına karşı girişilecek düşman saldırılarına ve haber alma girişimlerine engel olmak; özellikle düşman deniz

kuvvetleri hakkında bilgi toplamaktı. Bu filo, 1570 Mart ortalarında İstanbul'dan Akdeniz'e hareket etti.

İkinci Filo : Vezir Piyale Paşa komutasında, 65 kadirga ve 30 kalyondan kurulmuştu. Görevi, rastladığı yerde düşmana taarruz etmek; eğer düşman filosu, Girit'te bulunuyorsa bu filoyu önce abluka ve sonra taarruzla yok etmektir. Bu filo da 17 Nisan 1570'te İstanbul'dan ayrılmış ve Girit Adası'na doğru yollanmıştı.

Mayıs ayı ortalarında Ağrıboz Adası'na gelen filo, 28 Mayıs 1570'te buradan ayrılarak 5 Haziran 1570'te Rodos Adası'nda, Türk donanmasının büyük kısmına katıldı.

Üçüncü Filo : (Donanma büyük kısmı), Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa komutasında idi. Kuvveti : 80 kadirga, 10 mavna, 150'den fazla karamürsel ve diğer çeşit gemilerden oluşuyordu.

Görevi, Kıbrıs Seferi'ne ayrılmış olan kara ordusunu Kıbrıs Adası'na çıkarmaktır.

Başkomutan Lala Mustafa Paşa, Kapıklı birlikleri ve yakın eyalet askerleri, kuşatma ve çıkarma araçları, top ve cephaneler, bu

gemilere bindirilmisti. Filo, 16 Mayıs 1570'te Padişah II. Selim'in de katıldığı büyük bir törenle İstanbul'dan hareket etti.

Murat Reis Filosu, 3 Haziran 1570'te İstanköy'de; Piyale Paşa Filosu, 5 Haziran 1570'te Rodos Adası'nda ana filoya katıldılar. Bundan sonra topluca harekete geçen donanma, Finike Limanı'na gelerek 20 gün kaldı. Burada toplanmış olan kara birlikleri gemilere bindirildikten sonra 30 Haziran 1570'te Kıbrıs istikametinde harekete geçildi.

Tüm güvenlik önlemlerini almış olarak ilerleyen donanma, 2 Temmuz 1570'te Kıbrıs'ın Limasol Limanı'na geldi; buraya az sayıda kuvvet çıkarılarak bazı yerler tahrip ve yağma edildikten sonra çıkan kuvvet geri alındı. O gece Limasol'da kalındı. Donanma 3 Temmuz 1570'te Tuzla Körfezi'ne geldi. [28]

B. VENEDİK TARAFI

1. Venedik ve Bağlaşıp Deniz Kuvvetleri'nin Girit'te Toplanmaları

Venedikliler, İstanbul'daki Venedikli uyrukların ve Venedik gemilerinin tutuklanması

[28] a. g. e.; s. 81, 82, 83, 165.

Mühimme Defteri IX; s. 1, Sıra No. 114, s. 95.

gibi olaylardan Kıbrıs üzerine bir sefer yapılacağını sezinlemiş; ilk planda donanmalarını savaş için hazırlamaya başlamışlardı.

Önce Girit'teki 20 kadar kadirgalarını silah ve donatım yönünden tamamlamaya giriştiler. Bu maksat için Mark Quirini (Kirini)'yi görevlendirdiler. Quirini, 16 Mart 1570'te 25 kadirga ile gerekli silah, araç ve gereçleri de gemilere yükleyerek, Girit'e hareket etti. 3 Nisan 1570'te Ada'nın Kandiya Limanı'na ulaştı.

Savaş hazırlıklarını kısa süre içinde bitirerek 21 kadirgasıyla, Haziran 1570 sonlarına doğru, Türk donanmasından önce Kıbrıs sularına kavuşmak kararıyla hareket etti.

Bu sırada Türk filolarının Finike dolaylarında bulunmaları nedeniyle kararlaştırmış olduğu bu planı uygulayamayacağını anladı. Seyir yönünden kuvvetli rüzgâr estiğini, kürekçilerinin acemiliğini bahane ederek 28 Haziran'da Korfu Adası'na yöneldi.

Venedik Filosu Komutanlığı'na atanan Amiral Zane de 31 Mart 1570 günü 73 kadirgasıyla Zara'ya hareket etti ve 13 Nisan 1570'te oraya vardı. Papalık ve İspanya gemilerinin zamanında harekete geçmemeleri ve Türk donanmasının yarattığı korku nedeniyle burada

iki ay beklemek zorunda kaldı. Sonunda, 70 kadirgayla öteki Venedik gemileriyle birleşmek üzere 12 Haziran 1570 günü Korfu Adası'na hareket etti ve 23 Haziran'da Ada'ya vardı.

Bu arada bazı Türk kalelerine saldırılar yaptılarsa da olumlu bir sonuç alamadılar.

Bu sırada, Korfu'da bulunan Venedik Filosu'nda çıkan salgın hastalık, bütün harekât boyunca, 20.000 kadar kayıp vermelerine neden oldu.

Yeniden pekiştirilen Venedik Filosu, Amiral Zane komutasında, 23 Temmuz 1570'te Korfu'dan hareketle 4 Ağustos 1570'te Girit'in Suda Limanı'na geldi. Bu filo, 126 kadirga, bir kalyon, 11 firkateyn ve altı küçük gemiyle birlikte 144 tekneden oluşan büyük bir deniz gücüne kavuşmuştu.

Öteki bağlaşıklık deniz kuvvetleri, hareket hazırlıkları yapmakta, komutanları atanmaktaydı. Ancak, tarihi ve dini ayrılıklar, kıskançlıklar, güvensizlikler nedeniyle bağlaşıklar arasında anlaşmazlık vardı. İspanya Kralı II. Filip, Venedik ile işbirliğine tam olarak güvenemiyordu. Dolayısıyla bağlaşıklar arasında gereken işbirliği sağlanamıyordu. İspanya, kendi filosu komutanının başkomutan olmasını istiyordu. Özellikle başkomutan seçiminde bu tartışmalar

sürüp gitti. Sonunda başkomutanlığa, 3 Haziran 1570 günü, Papalık Filosu Komutanı Marc Antonny Colonna (Mark Antoni Kolona) atandı.

Venedik, bu sefer için Papalık adına 12 gemi daha vermeyi kabul etti. Bu gemiler ancak, Ağustos 1570 başında Otranto'ya gelebilmişlerdir.

İspanya Filosu Komutanı, kralından mümkün olduğu kadar çarpışmaktan ve kesin sonuçlu bir savaşa girmekten kaçınması ve emrindeki bütün İspanya gemilerini noksansız ve güvenle geri getirmesi konusunda gizli talimat almıştı. Nitekim, bütün harekât süresince bu talimatı uygulayarak verilen görevlerden kaçınmıştı. Hareketlerinde daha çok art düşüncelerin etkisi sezilen bağlaşıklar donanmasının bir kısmı, ancak 1570 Temmuz'u sonunda Messina'da toplanabildi.

49 gemiden oluşan İspanya donanması, önce Sardunya ve Napoli'ye uğrayarak 1.500 İtalyan savaşçısını aldıktan sonra 8 Ağustos 1570'te Messina'ya ulaşabilmıştır. [29]

bir kısmı, ancak 1570 Temmuz sonunda Messina'ya gitmekte olan Malta şövalyelerine ait dört gemi, 15 Temmuz 1570 günü Uluç Ali Reis

[29] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 84, 85, 179.

komutasındaki Türk filosu'nun ani baskınına uğramış; filodan ancak bir gemi kurtulabilmmişti. Malta'dan hareket eden beş gemilik diğer bir filo, yolda 18 Türk kadırgası ile karşılaşmış; bunlardan da ancak, üç gemi kurtularak 26 Ekim'de güçlkle Suda Limanı'na ulaşmıştı.

Papalık ve İspanya filoları ise, 31 Ağustos 1570'te Suda Limanı'na demirlemişlerdi.

Böylece, 31 Ağustos 1570'te Suda Limanı'nda 144 Venedik, 49 İspanya, 12 Papalık' tan olmak üzere 205 gemi toplanmış bulunuyordu. [30]

2. Bağlaşık Donanma Harekâtının İkinci Dönemi

Venedik, Papalık ve İspanya filoları, Girit Adası'na kadar ağır aksak gelebilmişlerdi. Bir yandan Papa, diğer yandan Venedik Senatosu, Bağlaşık Deniz Kuvvetleri'nin bir an önce harekâta başlamasını istiyordu. Bu hususta olumlu bir karara varılması amacıyla Amiral Kolona, 3 Eylül 1570'te bir komutanlar konseyi topladı.

Amiral Zane, Venedik Senatosu'nun harekâtın çabuklaştırılması isteğini ileri sürerek bu isteğin gerçekleştirilmesi zorunluluğunu toplan-
tadaki komutanlara duyurdu. İspanya Filosu

[30] a. g. e.; s. 85, 86.

Komutanı Doria, mevsimin ilerlemiş olduğunu, Girit'ten ayrıldıktan sonra filoların korunabileceği emin bir koy bulunmadığını, hastalık nedeniyle zor duruma düşüldüğünü, Türk donanması'nın her konuda mükemmel olduğunu belirttik filoların kışı geçirmek üzere yurtlarına dönmelerini teklif etti.

Venedik filosu komutanlarından S. Pallavino, Türk filolarını Kıbrıs'tan çekmek amacıyla Çanakkale Boğazı yönünde bir harekât uygulanmasını, bu maksatla Ağrıboz Adası'nın işgal edilmesini önerdi.

Başkomutan Kolona, Doria'nın önerisinin sakıncalı olduğunu belirtti. Ayrıca, Türk deniz gücünün bağlaşıklık deniz gücünden daha zayıf olduğunu, mevsimin geçmiş olmadığını, kasım ayında da deniz harekâtının sürdürülebileceğini, dolayısıyla geri çekilmenin onur kırıcı bir hareket olacağını savunarak Doria'nın düşüncelerini çürütmeye çalıştı.

Uzun tartışmalar sonunda, İspanya filosunun bir bütün olarak katılacağı muharebeler dışında nöbetleşe keşif ve korunma görevlerine katılmaması, bir ödün olarak tanındı. Böylece, Doria'nın teklifini geri alması ve konseyin kararına katılması sağlandı.

Doria'nın teklifi ile Türk donanması hakkında keşif yapmak üzere iki kadirga Suda Li-

man'ndan ayrıldı. Sonunda varılan karar gereğince, bütün filolarla 9 Eylül 1570 günü Suda Liman'ndan Kandiya-Sitia [*] yoluyla harekete geçildi. 16 Eylül'de Türk Filosu'nun Kıbrıs sularında olduğunu belirten keşif haberi alındı. 21 Eylül 1570 günü Meis (Castellerizo) Adası sularına gelindi. O akşam, Lefkoşa'nın 9 Eylül'de Türklerin eline geçtiğini belirten haber alındı. Bunun üzerine toplanan konseyde Doria, "Buraya gelmekten maksadımız Lefkoşa'yı kurtarmaktır. Lefkoşa düştüğüne göre görevimiz son bulmuş demektir. Moralleri yükselmiş olan Türklerle bir savaşa girişmek çok tehlikeli bir hareket olur. Kış gelmek üzeredir. Anayurtlarımızdan çok uzaklarda bulunuyoruz. Kaldı ki, emrim altındaki filoyu korumak benim görevimdir" dedi.

Başta Amiral Zane olmak üzere savaş yanlısı öteki komutanlar da Doria'nın teklifine katıldılar. "Gelecek yıl Türk filosu daha da güçlenecektir. Hazır gelmişken geriye dönmeyelim, hemen harekete geçelim" diyen Venedik Amirali Sebastian Venier'in önerisini dinleyen olmadı. Bundan sonra Bağlaşık filolar, 22 Eylül 1570 günü Kerpe Adası yönünde harekete geçtiler. Geri çekilme sırasında karşılaşılan kötü hava şartlarıyla filolar dağıldılar. Kandiya

[*] Suda, Sitia, Kandiya, Girit Adası'ndadır.

sularında 11 Venedik gemisi parçalandı. Böylece, büyük umutlarla görevlendirilmiş olan bağlaşıklık donanmanın 1570 yılı harekâtı başarısızlıkla sona ermiş oldu. [31]

C. KIBRIS ADASI'NA YÖNELTİLEN TÜRK DENİZ HAREKÂTI

Türk donanması Kıbrıs sefer kuvvetlerini de yüklenmiş olarak 30 Haziran 1570'te Finike'den hareketle 2 Temmuz 1570 Pazar günü Limasol Limanı'na vardı. Buraya küçük ölçüde bir kuvvet çıkarılarak 4-5 km. içeriye kadar girildi. Kısa sürede ve ilk ihtarda Lefteri Kalesi, karşı koymadan teslim oldu. İlk olarak Türk Bayrağı bu kaleye çekildi.

3 Temmuz 1570 günü Limasol'dan ayrılan Türk kuvveti ve donanması, aynı günün akşamında Tuzla (Larnaka veya Salines) Körfezi'nde demirlemişti. Asıl Türk çıkarması, 4. Temmuz 1570 sabahında burada yapılmış ve çıkarma sırasında hiçbir direnme ile karşılaşmamıştı.

Aynı gün burada bir köprübaşı kurulduktan sonra asker, toprak, araç ve gereçler karaya çıkarılmıştır. Lala Mustafa Paşa, burada kurulan otağında, Vezir Piyale Paşa'nın da katıldığı bir komutanlar toplantısı yapmıştır.

[31] a. g. e.; s. 103, 107.

Başkomutan, toplantıda Lefkoşa'nın idare merkezi olması nedeniyle herhangi bir dış yardım gelmeden ele geçirilmesinin şart olduğu, bu başarının gerek Venedik, gerekse Avrupa kamuoyu üzerinde daha etkili olacağı gibi nedenlerle burasının ilk planda ele geçirilmesine kesinlikle karar verdiğini belirtmiştir. [32]

Kurulmuş olan köprübaşı, yaklaşık 20 km. derinliğe kadar genişletilmiş; düşmanın karşı taarruz olasılığı düşünülerek gerekli önlemler alınmıştı. Bundan sonra, Donanmanın Suriye ve Güney Anadolu'daki Türk kuvvetlerini Ada'ya getirmesi kararlaştırılmıştır.

Bu amaçla donanma iki kısma ayrılmış; Piyale Paşa, emrindeki 100 kadırga, 12 mavna ve yeteri kadar karamürsel tipi gemi ile Suriye kıyılarına hareket etmiştir. Geri kalan gemiler de Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa komutasında, Antalya ve Finike Limanlarına giderek, evvelce bu limanlara ulaştırılmaları gecikmiş bazı sancakların birliklerini getirmekle görevlendirilmiştir.

Donanma'nın hareketinden sonra Lala Mustafa Paşa, Venedik Komutanı'na bir mektup göndererek "yaklaşık 200.000 kişilik bir ordu ile

[32] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 87.

Mühimme Defteri VIII.; s. 9 Sıra No. 114, 117.

gelmiş bulunduğunu, Padişah'ın gerektiğinde daha çok kuvvet gönderecek güçte olduğunu, tüm Hristiyan devletlerinin ve prensliklerinin bağlaşımlarının bile başarı sağlayamayacağını aslında öteki devletlerce terk edilmiş bir Venedik Devleti'nin karşı koymaya kalkışmasının doğru olmadığını, bu nedenlerle Ada'nın dostça teslim edilmesini" belirtmiş; bu amaçla da on beş günlük bir mühlet vermişti.

Bu mühlet içinde donanma da pekiştirme kuvvetini Ada'ya getirmiş olacaktı. Nitekim, her iki filo, 22 Temmuz 1570 günü pekiştirme birliklerini Tuzla Körfezi'nden karaya çıkarmıştır.

Bu kuvvetlerin gelmesi beklenirken bölgede kurulan ilişkilerle Ada halkının Türklere karşı tutumu incelenmiştir. Bu incelemelerde halkın Türklere karşı düşmanca değil dostça duygular beslediği saptanmıştır. Buna neden, Ada yerlilerinin Venediklileri sevmemeleri, Türkleri bir kurtarıcı olarak görmeleri idi. Buna acı ve etkiliyeci örnek olarak Lefterililerin başlarına gelenler gösterilebilir. Limasol'dan çevre güvenliği için 4-5 km. kadar içerilere gönderilen kuvvetin komutanı tarafından Lefteri Kalesi'nin teslimi için yapılan ilk ihtarda Kale, karşı koymadan teslim olmuştu. Böylece Türk Bayrağı ilk önce buraya çekilmişti. Türk

ananeleri ve Padişah II. Selim'in emirleri gereği halkın canına ve malına dokunulmamış, üstelik, gerekli yardımlar da yapılmıştı.

Venedik yönetiminin acımasız baskısından kurtulmuş olan halk, Türklerin insancıl davranışıyla rahat bir nefes almıştı. Durum kısa sürede Ada'nın öteki yörelerinde duyulmuştu. Ne var ki, Lefterililerin bu hareketini kendilerine yapılmış bir ihanet olarak kabul eden Venedik Komutanlığı, yerli halka ibret olsun düşüncesiyle Lefteri'ye bir gece baskını yaptırmıştır. Bu baskında halk kılıçtan geçirilmiş, kadın ve çocuklar dağlara götürülmüş insanlık dışı eylemlerden sonra bunlar da öldürülmüştür. Bununla da kalınmamış, köy tümüyle yakılmış; yok edilmiştir. Bu ceza Türklerle sempati gösteren öteki köylere de uygulanmıştır. [33]

D. KIBRIS'IN SAVUNMASINDA VENEDİKLİLERİN KARARSIZLIĞI

Kıbrıs'ın savunmasından sorumlu Venedikli komutanların ve sivil sorumluların hepsi, Türklerin önce Magosa'ya taarruz edecekleri kanısı üzerinde birleşmişlerdi. Dolayısıyla savunma düzenlerini de buna göre almışlardı.

[33] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 87, 88, 89.

Mühimme Defteri IX.; s. 29, Sıra No. 78.

Hammer; s. 253.

Nitekim, Venedik Başkomutanı Astorre Baglione de bu ihtimale göre, önce Lefkoşa'da iken Magosa'ya gitmişti.

Baglione ve öteki komutanlar, Türk çıkarmasına kıyıda karşı koymak gerektiğini savundukları halde Vali ve Naip Dandolo, komutanların en doğru savunma kuralı gereği olan bu karar ve uygulamalarına engel olmuştu. Bu davranışın nedeni, daha önce Venedik Senatosu'nun onayından çıkmış olan ve Ada'nın yalnız tahkim edilmiş olan şehirlerinde savunma yapılması, uzun sürecek bu savunma karşısında Türklerin sıcak iklim koşullarına dayanamayarak kuşatmayı kaldırmak zorunda kalacakları konusundaki talimat idi.

Oysaki, bu emir ve uygulama, Ada'daki Venedik Komutanı'nın sefer planına ters düşüyordu. Planın bir bölümünde 6.000 - 7.000 mızraklı süvari ve tüfekli piyade ve halktan 25.000 milis gücüyle Tuzla Körfezi'nin hakim tepelerinde, Türk çıkarma hareketine karşı savunma öneriliyordu. Bu konuda vali ve komutan tartışmaları yapılırken Türkler Baf (Paphos) açıklarında görülmüştür. Ancak bundan sonra Vali Dandolo, komutanlara diledikleri hareketi uygulamaya yetkili olduklarını bildirmek zorunda kalmıştı. Venediklilerin Türk Ordusu

karşısında 400-500'er kişilik süvari gruplarıyla giriştikleri direnmeler Türk çıkarma harekâtına engel olamamıştır.

Aslında Türk çıkarmasının kıyılara ulaşmadan önlenmesi, bunda başarı sağlanamazsa başarımın kalelerde sürdürülmesi gerekirdi.

Venedik Senatosu'nun yanlış kararı, Vali Dandolo'nun körü körüne bu karar paralelinde komutanları engellemesi, Türk kuvvetlerinin karaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. [34]

E. MUHAREBELER

1. Lefkoşa'nın Kuşatılması ve Zaptı (Kroki : 1)

a. Yürüyüş

Suriye ve Anadolu kıyılarına gönderilmiş olan gemilere bindirilen Türk kuvvetleri, 22 Temmuz 1570 günü Kıbrıs'a gelmişlerdi. Dola-yısıyla Kıbrıs Seferi'nde görevli kuvvetler, tü-müyle Ada'da toplanmış bulunuyorlardı. Yirmi gün içinde gerekli hazırlıklar da bitirilmişti.

Asker taşıma görevini bitirmiş olan donan-maya, düşman donanması hakkında bilgi top-laması ve denizden gelebilecek düşman saldırı-larını önlemesi görevi verilmişti.

[34] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 89, 90.

Komutanlar toplantısında alınan karar gereğince Türk Sefer Ordusu, 23 Temmuz 1570 günü Larnaka'dan Lefkoşa'ya doğru yürüyüşe geçirilmiş; 27 Temmuzda Lefkoşa önüne varılmıştı. 500 kişilik bir süvari birliği de Lefkoşa - Magosa arasındaki irtibatı kesmeye memur edilmişti.

Venedikliler, kuşatma öncesinde Lefkoşa çevresindeki su kuyularını zehirlemişler; tüm ağaçları ve başak halindeki ekin tarlalarını yakmışlardı. Türklerin bir an önce gelmesini isteyen yerli halkın temiz kuyular bulup göstermesi ve yeni kuyular açılması suretiyle su ikmaline çare bulundu. Venedik Başkomutanı, Lefkoşa ve Magosa'da savunmaya yararı olmayan yerli halkı gözaltına almış; yaşlı erkek, kadın ve çocukları dağlara ve köylere göndermişti. [35]

b. Türk Ordusunun Muharebe Düzeni (Kroki - 1)

Lefkoşa Kalesi'nde on bir burç bulunuyordu. Bunların adları sırasıyla şöyleydi: Barbaro (Musalla), Loredano (Cevizli), Flatro (Seyitli) Caraffa (Altın), Podocataro (Sazlı), Costanza (Bayraktar), D'Avila (Kara İsmail), Tripoli (Değirmen), Roccas (Kıtazaga), Mula

[35] a. g. e.; s. 42, 91, 92, 93.

(Zehra) ve Quirini (Cephane) Burçları idi. Kale 250 topla savunuluyordu. Kale, Mimar Savõrignano ve Francesko Barbaro tarafından 1567 - 1570 yıllarında büyük ölçüde, dönemin top mermilerine ve tahrip araçlarına dayanacak güçte olmak üzere, yeniden yapılmıştı. İçkale çevresi, 4.600 m. yüksekliği, 12 m., genişliği 5.4 m. kadardı.

Lala Mustafa Paşa'nın harekât emrine göre Lefkoşa Kalesi kuzeyden gözetlenecek, güneyden taarruza geçilecekti. Bu amaçla aşağıdaki şekilde muharebe düzeni alınmıştı:

Hasan Paşa Grubu : Kale'nin güneydoğusundaki Podocataro (Sazlı) Burcu karşısında,

Birlikleri : Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa ve Anadolu Beylerbeyi İskender Paşa komutasında eyalet askerleri.

Muzaffer Paşa Grubu : Constanza (Bayraktar) Burcu karşısında.

Birlikleri : Bir kısım Rumeli sancak beyleriyle, Şam ve Trablusşam eyalet askerleri.

Müezzinzade Ali Paşa Grubu : D'Avila (Kara İsmail) Burcu karşısında.

Birlikleri : Yeniçeriler ve Kaptan Paşa eyalet askerleri.

Derviş Paşa Grubu : Tripoli (Değirmen),
Burcu karşısında.

Birlikleri : Halep eyalet askerleri.

Başkomutan Karargâhı : Lefkoşa'nın 3
km. kadar doğusundaki Eğlence'de.

Birlikler, Temmuz 1570 sonuna doğru, kendilerine ayrılan bölgelerde mevzilendiler. Podocataro, Tripoli Burçları arasında ve kaleye yaklaşık 1.000 metre uzaklıktaki bir şerit üzerinde, 230 m. lik aralıklarla hazırlanan mevzilere de toplar yerleştirildi.

Topçu bataryalarının mevzileri, Saint Marina, George Mangano, Saint Margarita Tepesi ve Mandia Dağı eteği bölgelerinde, D'Avila ve Tripoli burçları karşısında seçilmişti.

Kuşatma birlikleri, toprak hendeklerden yararlanmak suretiyle kalelere 80 adımlık mesafeye kadar sokulmuş ve ikinci top mevzi şeridini de gerçekleştirmişlerdi.

Magosa Kapısı ile Baf Kapısı arasındaki kuzey bölge, yüzer kişilik süvari ve piyade bölüklerinden kurulu kuvvetli devriyeler tarafından gözetleniyor ve düşmanın buralardan bir çıkış hareketi yapmaması için süvari bölge ihtiyatları ile gerekli önlemler alınmış bulun-

yordu. Nitekim, 30 Temmuz 1570 tarihine kadar Venedikliler, başarısız üç çıkış hareketinde bulunmuşlardı. [36]

c. Lefkoşa Kalesine İlk Taarruz (25 Ağustos 1570)

Türk topçusunun mevzilenme çalışmaları 1570 Ağustosunun ilk haftasında bitmişti. Kale, 60 kadar topla dört gün sürekli ateş altına alındı. Bu bombardımanlar sonunda şehir içinde birçok bina yıkıldı; kalenin burçları ve surları da hayli tahribe uğramasına rağmen umulan sonuca ulaşamadı.

Lala Mustafa Paşa, bombardımanların etkisini ölçebilmek, savunmanın gücü ve yeteneğini denemek ve kesin sonuca ulaşmak amacıyla Podocataro ve Constanza Burçları'na taarruz edilmesini emretti.

Podocataro taarruzu bir sonuç vermediyse de Constanza taarruzu başarılı oldu. Öndeki grup, burcun korkuluk duvarlarına kadar çıkmış; buraya Türk Bayrağı'nı da dikmişti. Ancak, bu kademenin daha güçlü olarak desteklenemeyişinden yararlanan Venedikliler, uyguladıkları bir karşı taarruzla Türk birliğini geri çekilmek zorunda bıraktılar.

[36] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 92, 93, 94.
Hammer; s. 254, 255, 335.

Başkomutan, bu başarıyı daha büyük kuvvetler göndermek suretiyle sürdürebilseydi, Lefkoşa'nın daha o gün düşürüleceğine inanılmıştı.

Bundan ders alan Venedikliler, Türklerin hedef olarak seçtikleri dört burcun gerilerinde ve kale içinde yeni mevziler hazırlamaya ve düzenler almaya başladılar.

Lala Mustafa Paşa da komutanlarıyla yaptığı görüşme sonunda daha etkili taarruzlar için yeni önlemler aldirmaya başladı.

O güne kadar harcanan büyük silah ve insan gücü, umulan olumlu sonucu vermemiştir. Bu nedenle aşağıdaki önlem ve yeni düzenlemeye gidildi.

Birliklere kazma kürek dağıtılarak o dönemde "toprak sürmesi" denilen zikzak hendekler yapılması suretiyle surlara yaklaşıldı.

Kale önündeki hendekler toprakla dolduruldu. Böylece, kale duvarlarına kadar yaklaşılmasına olanak sağlandı. (Şekil : 1) Askerin, Venedik yan ateşlerinden bile rahatça korunabileceği bir ortam sağlandı. Yoğun Türk topçu ateşlerinin de bu başarıda büyük payı oldu. Bu sayede ikinci hat topçu mevzileri hazırlandı. Rodos Adası'nın zaptı sırasında kullanılan toplar da getirilerek bu mevzilere sokuldu. Ka-

le, bundan sonra daha yakından ve daha etkili biçimde dövülmeye başlandı. Surlar yakınında yapılan yüksek toprak setlere dikilen ağaçtan kulelere küçük çaplı ve darbezen denilen toprak konarak şehrin içinin de dövülmesi sağlandı. Dolayısıyla halk arasında büyük ölçüde can kayıpları oluyordu. Bunun üzerine Venedikliler, belirtilen bu Türk başarısını yok etmek amacıyla 15 Ağustos 1570 günü, süvari ve piyade karması büyük bir kuvvetle, Karaman ve Anadolu birlikleri bölgesine bir baskın yaptılar. Başlangıçta bölgesel bir başarı sağlayan bu hareket, Türk karşı taarruzu karşısında büyük kayıplar verdirilerek geri atıldı. Vali Dandolo, çıkış hareketine katılan Venedik askerlerinin içeriye kaçmalarını engellemek için kale kapısını kapattırdı; bu nedenle Venedik kayıpları daha da büyük oldu. Bu çarpışmada görevli Venediklilerin hemen hemen hepsi ölmüştü.

d. Lefkoşa Kalesi'ne İkinci Taarruz

Venedikliler, çıkış hareketlerinin başarısızlığına rağmen kaledeki savunmalarını canla başla sürdürüyorlardı. Türk birlikleri de yeni bir hücum hazırlıklarına özellikle burçların ve surların tahribi için topçu atışlarına ve lağım açma işlerine devam ediyorlardı.

Bu sırada Uluç Ali Reis'in gönderdiği, 15 Temmuz 1570'te yendiği dört Malta kadırgası-

na ait bayraklar geldi. Bunlar, Venediklilerin morallerinin kırılması düşüncesiyle surların karşısına asıldı.

29 Ağustos 1570 günü Podoccataro, Constanza, D'Avila ve Tripoli Burçları'na girilen şiddetli taarruzda da kesin bir sonuç alınamadı. [37]

Bu taarruzdan sonra Lala Mustafa Paşa, Venediklilere Lefkoşa'yı teslim etmeleri için yeni bir teklifte bulundu. Venedik komutanı, yakında donanmalarının Kıbrıs'a gelerek kendilerini kurtaracağı umudunu beslediğinden bu teklifi reddetti.

Halbuki, şehirde durum kritikti. Halk, verdikleri büyük kayıplardan, açlıktan, tahriplerden, bulaşıcı bir hastalıktan ötürü şaşkın ve moral çöküntüsü içindeydi. Kaldı ki, bekledikleri donanma ve imdat kuvveti de gelemeyecekti.

e. Lefkoşe Kalesi'ne Üçüncü Taarruz

Lala Mustafa Paşa, bunun üzerine üçüncü kez yapılacak çok güçlü bir genel taarruzla Lefkoşa'nın alınmasını kararlaştırdı. Özellikle lağım açma işlerine hız ve ağırlık verdirdi. Toplar, daha ileri mevzilere kaydırıldı. Atışlar,

[37]: Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 94, 97.

yoğunlaştırıldı. Yapılan keşiflerden Girit'teki Venedik Filosu'nun hastalık nedeniyle kısa sürede denize açılmayacağı ve Bağlaşık Donanma'nın Kıbrıs'a gelme imkânlarının olmadığı anlaşıldığından Tuzla Körfezi'nde bulunan donanmadan 20.000 kişilik Türk ihtiyat birliği, Lefkoşa'ya getirildi (8 Eylül 1570).

9 Eylül 1570 günü sabahleyin topçu desteği ve patlatılan lağımların yaptığı geniş yıkıntıların da yardımıyla güneydeki dört burca karşı, tüm güney cephesi boyunca genel taarruza geçildi. Bu taarruz, kalenin kuşatılmasından beri yapılan 15 nci hücum ve genel taarruzların üçüncüsü idi. Sabahleyin başlatılan bu taarruz, yine çetin Venedik savunmasıyla karşılandı. Venedikliler, son güçleriyle direniyorlardı. Artık hücumlar sıklaşmış, insanüstü bir atılganlıkla göğüs göğüse bir çarpışma durumuna dönüşmüştü. Savunucular, bir yandan silahlarıyla, bir yanda da tutuşturulmuş yağlı paçavraları, kızdırılmış taş ve demir parçalarını ve ziftli yanar odunları fırlatarak direniyorlardı. Muharebe alanında tozdan, barut dumanından oluşan alaca karanlıkta Başkomutan, komutanlar, birliklerinin başında, ölümlü bile düşünmeden çarpışıyorlardı. Muharebenin kulakları sağır eden gürültüsü, taarru-

zun görkemini daha da büyütüyor; insanüstü, hayali bir ölüm kalım mücadelesi şekline sokuyordu.

Yağız yüzlü Türk cengâverleri, bağrıları açık, dillerinde tekbir, ellerinde kılıçlar, palalar ve gürzlerle havada daireler çizerek ölüm saçıyorlardı. Komutanlarının emirlerine bile gerek kalmadan, ok gibi ileri fırlıyorlar, kılıçlarını veya palalarını dişleri arasında sıkarak kale duvarlarına tırmanıyorlardı. Bunların bir kısmı burçlara ulaşıyor, ulaşamayanlar şehitlik veya gazilik mertebesine erişiyorlardı. Bu sırada mehterin çaldığı cenk marşları, gazilerin Allah Allah çağırışlarıyla coşmuş Mehmetçikler, Türk Bayrağı'nı burçlara dikmek için birbirleriyle yarış ediyorlardı.

Bu muharebede bireysel kahramanlıkları ve tek tek kahramanları ayırt etmek olanağı yoktu. Çünkü burada kitlesel bir Türk kahramanlığı ve birbirleriyle kenetlenmiş kahramanlar vardı. Dolayısıyla fertlerin kahramanlıklarını ölçmek, derecelendirmek olanağı da yoktu. Bu muharebeler, birer esatiri kahramanlıklar destanı olarak tarihin onlar için ayırdığı seçkin yerine silinmeyecek bir yazıyla işlenecekti.

Constanza Burcu'na tırmanmayı ve Türk Bayrağı'nı oraya dikmeyi başarıp oracıkta se-

hit olan aziz Bayraktar'ın şehit düştüğü yerde bugün, O'nun adına yapılmış olan Bayraktar Camisi'nin minareleri yükselmektedir. [*]

Şehit ve yaralıların kanları siperleri, kale yıkıntılarını kızıla boyuyor; toz ve dumanlar, bu kaynayıp taşan, ölüm saçan sahneyi gözlerden saklamak istercesine yoğunlaşıyor ve yayılıyordu. Topların gürlemeleri, güllelerin kale bedenlerine çarparken çıkardığı tok sesler, kışkırtıcı, kalkan sakırtıları, bir uğultu haline dönüşen "Allah Allah" nidaları bu cehennemi boğuşmayı daha da korkunçlaştırıyordu.

Sabahtan beri iki saattir gittikçe şiddetlenerek gelişen bu kanlı mücadelede şahlanmış Türk askerinin insanüstü azmi ve inancı, sonunda ilk meyvelerini vermeye başladı.

Karaman ve Anadolu eyalet askerleri, Podocataro Burcu'nu ele geçirmeyi başardılar. Birlikler, büyük bir nehrin dar bir boğazdan geçerken aldığı görkemli çağlayış benzeri buradan şehre girdiler.

[*] Bayraktar'ın kimliği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bu hücum sırasında Lala Mustafa Paşa, Kale'ye ilk çıkanın sancak beyi olacağını vadetmişti. Bayraktar, Constanza Burcu'na ilk kez Sancağı dikmiş; ancak, bir Venedikli tarafından şehit edilmiştir. O'nun hatırasına saygı olarak bu noktada önce türbesi, sonra da camisi yapılmıştır.

"16 Ağustos 1960! da üç devletin гаран kurulan "Kıbrıs Cumhuriyeti " dönemin 21 Aralık 1963'te başlattıkları Akritas yoketme) planı uygulaması sonucunda " Camisi ve Türbesi " yıkılmış, yerine o yapılmıştır."

Lala Mustafa Paşa'nın Türkçeleştirilmiş deyimiyle; "Lefkoşa Kalesi, Cumartesi, 9 Eylül 1570, bugün Tanrının yardımıyla sabah namazından iki saat sonra fetholundu."

Şehri işgal eden Türk birlikleri, Venediklilerin son direnme yuvalarını da yok ettiler. Venedikliler, 20.000 ölü, 1.000 kadar esir vermişlerdi. Vali Dandolo'nun kesik başı tutarsız uygulamalarının bir ibret tablosu olarak Girne ve Baf Kaleleri önünde sergilendirildi. Bunun üzerine bu kaleler, Türk Başkomutanı'nın "teslim ol" önerisini muharebesiz kabul ettiler. [38]

Lefkoşa Muharebelerinde Türk kayıplarının Venediklilerinkinden çok daha büyük olduğu düşünülmelidir. Ne var ki, bunu belirten kesin bir bilgi bulunamamıştır. Yalnız, gerçek olan husus, Lefkoşa Zaferi'nin Türklere çok pahalıya mal olduğunun bilinmesidir.

Lala Mustafa Paşa, Lefkoşa'nın zapt edildiği gün Avlonya Sancak Beyi Muzaffer Paşa'yı Kıbrıs Beylerbeyliği'ne (Valiliğine) atadı. Yeni Vali'den buranın hemen onarılmasını ve savunma düzeninin alınmasını, Türk şehitle-

[38] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 98, 100.

Mühimme Defteri XVI; s. 486.

Hammer; s. 255, 256.

rinin gömülmesini ve şehrin tam ortasında bulunan Ayasofya Kilisesi'nin camiye çevirilmesini istedi.

15 Eylül 1570 günü büyük bir törenle şehre giren Başkomutan Lala Mustafa Paşa, Selimiye Camisi adı verilen Ayasofya'da cuma namazını kıldı. [39]

2. Magosa Muharebeleri (Kroki : 2) (1.10.1570-1.8.1571)

a. Magosa'nın İlk Kuşatılması

Lefkoşa Zaferi'nden sonra Türk Başkomutanlığı'na Magosa'nın da barış yoluyla teslimi için Kale Komutanı Bragadin'e öneride bulunuldu. Ayrıca, Vali Dandolo'nun kesik başı da kendisine gönderildi. Fakat, Magosa Komutanı ve şehrin ileri gelenleri, kalenin sağlam oluşu ve Venedik'ten kuvvet gönderileceği umuduna dayanarak teslim teklifini geri çevirdiler.

Magosa Kalesi, gerçekten zamanının en mükemmel berkitilmiş bir yapıtıydı. Görkemli surlar ve hendekler, bir kare şeklinde Magosa'yı tümüyle kuşatıyordu.

Eski savunma sistemi, 1550 yılında Venedikli Mühendis Giovanni Girolomo tarafından yenilenmiş, gerekli onarım ve eklemeler yapıl-

[39] a. g. e.; s. 256, 257.

mıştı. Surların yüksekliği 15, genişliği 6-9 metre idi. Sur dışındaki içi su dolu derin hendeklerin genişliği 11 metre kadardı.

Surların üzerinde ve köşelerinde şu burçlar vardı.

— Diyamante, Madonna (Sigmoria), Ot-hello, Arsenal (Canbolat), Campo Santa (Santa Barbara), Andruzzi (Landrucci), Santa Napa (Giudecco), Limasol (Lemos), Diocari, Pulacizzari, Saint Luke, Martinengo, Mezzo olmak üzere, büyük küçük on üç burç bulunuyordu. Kaleyi savunan 90 top'un büyük kısmı, bu burçlara yerleştirilmişti.

Teslim teklifinin Venedikliler tarafından geri çevrilmesi üzerine Türk ordusu, Magosa Kalesi'ni kuşatmaya karar verdi. Lala Mustafa Paşa, Lefkoşa'da 300-400 kişilik bir kuvvet bırakarak bütün kuvvetiyle Magosa üzerine yürüyüşe geçti.

Türk ordusu öncüleri, 16 Eylül 1570 tarihinde Magosa önünde göründüler. Diğer birlikler de 17 Eylül günü Magosa yakınına geldiler, Lefkoşa'nın zaptında kullanılan ağır top-lar ve diğer ağır kuşatma malzemesi de birlikte getirildi. [40]

[40] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 44, 45, 113.

Bir kısım kuvvetlerini devriye ve korunma görevleri için Tuzla Körfezi'nde bırakan Türk donanması, büyük kısmı ile 17 Eylül 1571 günü Magosa önlerine gelerek Kale'nin güney kıyılarındaki kumsallar açığında demirledi.

Muharebe hazırlıkları yapılırken kısa sürede mevzilenen topçu, surları dövmeye başladı. Kara ve denizden yapılan topçu ateşleri, gerek kale duvarları üzerinde, gerekse şehirde bazı hasarlara neden oldu. Kale topçusu da mukabele ederek Türk tarafında bazı zararlara ve iki topumuzun tahribine neden oldu. Bu arada Venediklilerce sonuçsuz bazı çıkış ve baskın hareketleri yapıldı.

Lefkoşa'nın teslimiyle ele geçirilen değerli ganimetler, esirler, İstanbul'a gönderilmek üzere Magosa Limanı'nda bulunan Sokullu Mehmet Paşa Kalyonu'na yüklenmiş bulunuyordu. Donanmanın Magosa Limanı'na geldiği sırada adı geçen kalyon, 3 Ekim 1570 günü demir almak üzere iken, bir patlama sonucu içindeki kıymetli eşyalarla birlikte batmış; kalyondaki 800 kişi de yanarak veya boğularak ölmüştür.

Patlamanın etkisiyle Mehmet Paşa Kalyonu'nun iki yanında harekete hazır bulunan iki büyük tekne de yanmış ve batmıştır.

Bu olay, batılı kaynaklarca esir bir kadının yaptığı sabotaj olarak değerlendirilmiştir. [41]

Yapılan keşifler sonunda Magosa Kalesi'nin, o zamanın en kuvvetli kalelerinden biri olduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine, zapt edilmesinin daha uzun sürebileceğini kestiren ve mevsimin de ilerlemekte olduğunu göz önüne alan Lala Mustafa Paşa, kalenin şimdilik kuşatılması ve gözetlenmesiyle yetinilmesine, kesin zaptının takviye kuvvetleri geldikten sonra, ilkbaharda yapılmasına karar verdi. Bu süre içinde açlık ve yokluklar nedeniyle kalenin teslim edilebileceği de düşünülmüştü.

Bu amaçla ordu, 1570 Ekimi'nden başlayarak, kışlamak üzere gerekli önlemler almaya ve mevziler hazırlamaya başladı. Diğer taraftan kalenin dışarıyla olan bağlantılarını tamamen kesmek, giriş ve çıkışları engellemek amacıyla karada ve denizde kuvvetli bir karakol ve devriye görevi düzenlendi.

Ordu büyük kısmı, bu güvenlik düzeni içerisinde ve düşman topçusunun menzili dışında olarak, daha çok kalenin güneyinde, daha az batısında kışlık ordugâha geçmişti.

[41] a. g. e.; s. 115.

Hammer; s. 256, 257.

Kâtip Çelebi; s. 133.

Bu sırada II. Selim'in 19 Kasım 1578 tarihli bir emri geldi. Bunda "Düşman donanmaları yerlerine çekilip, adalar arasında bir miktar gemi bırakılırsa, donanmanın dışarıda kalmasına ihtiyaç olmayıp, 40 kadar forsa (kürek çeken) tayin edip, geri kalan gemilerle İstanbul'a dönmesi" isteniyordu. Bu emir gereğince Türk donanmasının büyük kısmı kışı geçirmek, gemileri tamir etmek, noksanlarını gidermek, personel, cephane, araç ve gereç bütünlemesi yapmak üzere Kasım 1570'te Kıbrıs'tan ayrıldı; 12 Aralık 1570 günü İstanbul'a vardı.

Donanma Komutanı Piyale Paşa, Venedik ve bağlaşıkları donanmasının yok edilmesi görevini başaramaması nedeniyle görevden uzaklaştırıldı. [42]

Öbür yandan, Türk donanmasının Kıbrıs'tan ayrılmasını fırsat bilen Kandiya Komutanı Mark Antoine Quirini, emrinde Kıbrıs için erzak mühimmat, araç ve gereğin yüklendiği, 1.600-1.700 savaşçının bindirildiği dört yük gemisi ile 12 kadırgalık bir filo olduğu halde 6 Ocak 1571 günü Hanya Limanı'ndan Kıbrıs

[42] a. g. e.; s. 133.

Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 107, 108, 114.

Mühimme Defteri X.; s. 10.

Mühimme Defteri XII.; s. 395.

üzerine yelken açtı. Bu filo, Magosa Limanı'nda ve Lala Mustafa Paşa'nın karargâhı yakınında bulunan yedi Türk kadırgasına saldırdı. 26 Ocak 1571 günü iki filo arasında geçen topçu düellosunda her iki taraf gemileri de yaralar aldı; iki Türk kadırgası, hareket edemeyecek şekilde hasara uğradı. Venedik donanması, yakan bir savaşı göze alamadı. Gece olunca şiddetli bir fırtına çıktı; Venedik gemileri Magosa Limanı'na sığındılar. Türk Filosu Komutanı Arap Ahmet Bey, hareket edebilecek dört kadırgasını kurtarmak üzere Suriye kıyıları yönünde Kıbrıs sularını terk etti.

Böylece tamamen serbest kalan Venedik filosu komutanı, dört taşıt gemisindeki yiyecek ve mühimmatı, 1.600-1.700 piyade erini rahatça Magosa Limanı'na çıkarmayı başardı. Bu ikmal ve takviye, kalede kuşatılmış durumdaki Venediklileri bir hayli rahatlatmış oldu.

Bu sırada Silifke'den aldığı yiyecek maddelerini ve 300 eri Kıbrıs'a getiren bir Türk gemisi, Quirini'nin gemilerini dost gemiler sanarak ilerlerken Venediklilerce ele geçirildi. Çarpışmada 200 kadar Venediklinin öldürülmesine karşılık Türk gemisi personeliyle birlikte 300 Türk subay ve eri şehit oldu. Ayrıca Kıbrıs'taki Türk askerinin maaşını getirmekte olan bir gemi de üç gün sonra Venediklilerin eline düş-

müştü. Kıbrıs sularında 22 gün dolaşan Venedik Filosu Magosa'dan kadın, yaşlı ve çocukları, kıymetli eşyaları da alarak 16 Şubat 1571'de ayrılmış 21 Şubat'ta Hanya'ya dönmüştü.

Bu olay üzerine Lala Mustafa Paşa, İstanbul'dan acele bir donanma gönderilmesini istedi. Düşman donanmasının Kıbrıs Adası'na karşı bir girişimde bulunabileceği kabul edilerek donanmanın hazırlığının bile tamamlanması beklenmeden denize açılması emredildi.

Müezzinzade Ali Paşa komutasında, 23 Mart 1571 tarihinde İstanbul'dan hareket eden donanmaya yiyecek, mühimmat, top, barut kuşatma malzemeleri ve hafif silahlar yüklenmiş; ayrıca 2.000 yenigeri ve cebeci de bindirilmişti. Bu suretle Kıbrıs'ta oldukça sıkıntılı bir duruma düşmüş bulunan Türk ordusu rahata kavuşturuldu.

1571 Nisan ayı içinde Kıbrıs'ta çalısır durumda 103 kadirga toplanmıştı.

b. Magosa'nın 1571'de Yeriden Kuşatılması

Donanma ile birlikte gönderildiği yukarıda belirtilen Suriye ve Anadolu askerlerinin katılmasıyla Magosa'daki kuşatma kuvveti, insan,

silah araç ve gereç yönünden pekiştirildi. Bundan sonra kuşatmanın tamamlanmasına hız verildi. [43]

Yoğun çalışmalar sonunda surlara yaklaşıma yolları ve siperler yapıldı. Yaklaşma yolları surlara dik, siperler ise paralel olarak hazırlanan hendeklerden oluşuyordu. (Şekil : 1)

Karışık zikzaklardan oluşan bu şaşırtıcı sistem, Türklerce kale kuşatmalarında eskiden beri kullanılıyordu.

Buna karşılık, Kale Komutanı Bragadin de boş durmuyor, yoğun önlemlerle Türk kuşatmasını etkisiz bırakmaya çalışıyordu. Şehirdeki yiyecek, içecek ve malzemelere el koyuyor, stoklar hazırlıyordu. Ne var ki, bütün bu çabalamalar, uzun süre Kale'nin yiyecek ihtiyacını karşılamaya yetişmiyordu. Bu nedenle Lala Mustafa Paşa, savunmada görev verilmeyen 8.000 kişinin Kale'den serbestçe dışarı çıkarılmasına izin verdi. Çocuk, kadın ve yaşlılardan oluşan bu insanların, Türk ordusunun koruyucu girişimiyle yakın köylerde misafir edilmele-ri ve doyurulmaları sağlandı.

Venediklilerin önemli girişimlerinden bir başkası da surlara yaklaşan Türkleri yok etmek

[43] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 107, 116.

Hammer c. VI; s. 257.

için "vahşi ateş" dedikleri yakıcı maddenin yapımına hız vermeleri idi. Bu madde yakıldık-
tan sonra kale duvarlarından askerin üzerine
atılıyordu. Bu amaçla Limasol Kapısı ile Ar-
senal Kulesi arasındaki surlar üzerine ekipler
yerleştirmişlerdi.

Ayrıca Venedikliler, Türk Komutanlığı'nın büyük tahkimat çalışmalarını engellemek için 3, 9, 17 Mayıs 1571 günleri Limasol Kapısı'ndan üç çıkış girişiminde bulunmuşlarsa da başarılı olamamışlar; kayıplar vererek kaleye geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Türk Başkomutanı, kalenin güneyinden yapılmasını kararlaştırdığı taarruz için, Rumeli askerinin büyük kesimini asıl taarruz bölgesine kaydırmıştı. [44]

Türk kuşatma birlikleri, 17 Nisan 1571'den başlayarak kale karşısında şu düzeni almışlardı :

— Arsenal Burcu karşısında, Kilis Sancak Beyi Canbolat Bey (6 oğlu ile), emrinde Kilis eyalet askerleri,

— Campo Santo Burcu karşısında, Halep Beylerbeyi Derviş Paşa, emrinde Halep eyalet askerleri,

[44] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 116, 117, 118. Hammer; s. 258.

— Andruzzi ve Santa Napa Burçları karşısında, Anadolu Beylerbeyi İskender Paşa, emrinde Anadolu eyalet askerleri,

— Limasol Burcu karşısında Lala Mustafa Paşa ve vekili, Kethüdası Mustafa Ağa emrinde yenîçeriler, batısında Güllüzade, Mehmet Paşa emrinde beş Rumeli sancak beyi ve Beyşehir eyalet askerleri,

— Diocari, Pulacizzari, St. Luke, Martinengo Burçları karşısında Karaman Beylerbeyi Hasan, Sivas Beylerbeyi Behram, Maraş Beylerbeyi Mustafa, Kıbrıs Beylerbeyi Muzaffer Paşaların emirlerinde kendi eyalet askerleri ve ayrıca beş Rumeli sancak beyi,

— Magosa'nın Kuzeybatı kesimindeki Martinengo (kuzeyi) ve deniz arasında Niğde Sancak Beyi Mehmet ve Kastamonu Sancak Beyi Sinan Bey, emrinde daha çok gözetleme görevi verilmiş olan kendi kuvvetleri bulunuyordu (Kroki : 2). Ancak 25 Nisan 1571'den sonra, batı kesimine az sayıda kuvvet bırakılarak buradan alınan kuvvetler, sıklet merkezi olan güneye kaydırılmıştır. [45]

12 Mayıs 1571 günü, 17 bataryalık (74 top) topçunun yoğun atışları başladı. Donanmanın 71 topunun da zaman zaman katılmasıyla Ma-

[45] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 118, 119.

gosa Kalesi, yoğun bir ateş baskısı altına alındı. Topçu atışının en yoğun olduğu yer, Arsenal-Lemsos (Limasol) Burçları arasındaki güney kesimdi.

Türk taarruz kolları, 18 Mayıs 1571 günü ne kadar, her yönde kontrolü ele almış; taarruza hazır bulunuyordu. Birlikler, su hendeklerinin dış duvarlarına kadar yanaşmıştı.

Kale duvarlarında etkili olan top güllelerinden başka, yeniçerilerin çakmaklı tüfeklerinin ateşleri de, burçlardaki canlı hedefler üzerinde etkili oluyordu. Ateş perdesinden yararlanan askerler ve köylüler, bombardımanlar sonucu yıkılan surların molozlarıyla, toprak, çalı, kalas, yün ve pamuk torbalarıyla su hendeklerini dolduruyor, taşınabilir kuleler hazırlıyorlardı. Bu işler için köylülerden de yararlanılıyor ve uzun kalaslar, çalılar, zincirler kullanılıyordu. Kale duvarlarının altına lağımalar açılıyordu. Türkler artık, kale duvarlarının diplerine yanaşarak surları çok yakından tehdit etmeye başlamışlardı.

c. Magosa Kalesi'ne 1571 Yılı'nın İlk Taarruzu

Böylece, Magosa genel taarruzu için beş haftadan beri süren hazırlıklar bitirilmişti. 21 Haziran 1571 sabahı Kilis Sancak Beyi Canbu-

lat Bey tarafından Arsenal Burcu'nun altında patlatılan ilk lağım, kulenin cephesini, iki yanındaki tahkimat siperlerini, kale içindeki platformları ve bu metrisin yan cephesinden 2-3 metre genişliğinde bir bölümü tahrip etti. Odukça önemli kuvvetlerle buradan taarruz eden Canbulat Bey, kale iç metrisinin en zayıf kısmına saldırdı. Bu taarruz, kırk kadırgalık filonun ateşiyle denizden de desteklendi.

Bu bölgede bulunan Venedik Komutanı, Türk saldırılarına karşı koyamadı. Diğer Venedik komutanları, kuvvetleriyle bu bölgeye yardıma koştular. Arsenal Burcu'ndan Türkler üzerine top ve çakmaklı tüfeklerle yan ateşleri açıldı ve ihtiyat kuvvetleriyle altı kez karşı taarruz yapıldı. Bu taarruzlar karşısında ağır kayıplar veren Canbulat Bey kuvvetlerinin ilerleyişi durdu ve beş saatlik çarpışmalardan sonra geri çekilmek zorunda kaldılar.

d. Magosa Kalesi'ne İkinci Taarruz

Canbulat Bey kuvvetlerince mevzii olarak yapılan bu ilk taarruzun sonuçsuz kalması üzerine Lala Mustafa Paşa, bu taarruzun yönetimini kendisi üstlenerek Türk kuvvetlerinin koordineli olarak hep birlikte hareket etmelerini, her yandan dağlar gibi toprak sürerek, (zik-

zak siperler kazarak) su hendeklerini doldurduktan sonra, kale duvarlarına çıkmalarını, lağımın yenilenmesini emretti.

30 Haziran 1571 sabahı lağımın atılması ve topçu desteğiyle Kale'ye ikinci taarruz başlandı. Birlikler, kısa sürede ve tüm güçleriyle bu emrin yerine getirilmesi için ileriye atıldılar.

Türk taarruzu, çok hızlı ve etkiliydi. Ancak, Venedikliler de insanüstü bir çabayla savunma yapıyorlardı. Vahşi ateşleri ve el bombalarıyla kale duvarlarına çıkan savaşçılara karşı koymayı başarıyorlardı. Türk askerinin çoğu, hendeklere dökülüyor, sağ kalanlar daha büyük bir atılımla hücumlarını sürdürüyorlardı. Tarafların kayıpları büyüktü. Kule ve burçlarda büyük yıkıntılar olmuştu. Venediklilerin, harap olan burç ve surlarda geceleyin yaptıkları onarımlar, 1 Temmuz 1571 günü sabahleyin başlayan Türk topçu atışlarıyla yeniden yıkıntıya dönüştürülüyor; Venedik Komutanı, kayıplarının boşluğunu kadınları görevlendirmek suretiyle doldurmaya çalışıyordu. [46]

Türkler, Arsenal Burcu'nun önündeki su hendeğinin denize kavuştuğu yerde kaleye benzer bir kuleyi Haziran sonunda yapıp bitirdiler

[46] Kıbrıs Se'eri (1570-1571); s. 119, 124.

ve bunun üzerine top yerleştirerek geçit noktalarını ateş altına aldılar. Böylece, Arsenal da kontrol altına alındı.

e. Magosa Kalesi'ne nc Taarruz

7 Temmuz 1571 günü, Kıbrıs sularında bulunan 40 kadırgalık Türk Filosu'nun Komutanı Arap Ahmet Bey, kendi sancak gemisinin de içinde bulunduğu küçük bir filo ile Magosa Limanı'nın ağzına yanaştı. Buraya ve limanın hemen güney bölgesine 22,5 kg. ve daha ağır mermiler atan 40 kadar top çıkardı.

Kale'ye yakın bir yerde yapılan yedi adet kuleye de, bir kısmı uzun menzilli toplar yerleştirildi. 8 Temmuz gecesi Kale, şiddetli bir şekilde bombardıman edildi (500 kadar mermi atıldı).

Aynı zamanda gerek ordu birlikleri, gerekse Ada halkının çalışmalarıyla açılan gedikler ve geçitler genişletildi; hendeklerin de doldurulmasına devam olundu.

9 Temmuz 1571 sabahı Türk kuvvetleri, bütün güney cephesi boyunca taarruza geçtiler. Bugün, Canbulat Bey'in, Anadolu birliklerinin, yeniçerilerin ve Beyşehir Beyi Mehmet Bey'in bölgelerinden olmak üzere yedi hücum yapıldı. Sonunda Andruzzı Burcu'nun da altına girildi.

Buradan çekilen düşmanın hazırlayıp bıraktığı bir lağımın patlaması sonucu taraflarca ağır kayıplar verildi. Türk kayıpları yaklaşık 3.000, Venedik kayıpları 150 kişi idi. Şehitler arasında Malatya Sancak Beyi Ferhat Bey de vardı. [47]

Bu çarpışmada Andruzzi ve Arsenal Burçlarının Venedikli Komutanları da ölmüşlerdi.

Yıkılan Andruzzi Burcu'nda ayakta kalan kesiminin de ortadan kalkması için Türklerce yerleştirilen lağımlar, 10 Temmuz günü patlatılarak burası Türklerin kontrolü altına alınmış oldu.

f. Magosa Kalesi'ne Dördüncü Taarruz

14 Temmuz 1571 günü erkence, Arsenal ve Lemosos Burçları arasındaki güney kesime taarruza geçildi.

Andruzzi Burcu'na mevzilenen Türk birliğinin ağır ve hafif silahları, Lemosos Kapısı'nı ateş altına aldılar.

Geceleyin kaleden kaçarak Maraş Beylerbeyi bölgesine sığınan bir kişinin verdiği habere göre "Venedikliler, Lemosos Kulesi'nin altındaki mahzende lağım patlatma hazırlığı yapmaktadır. Eğer üç güne kadar bu çalışmayı ya-

[47] a. g. e.; s. 125.

panlar buradan atılarak burası ele geçirilmezse bu lağımlar patlatılacak, dolayısıyla buradaki Türk askerleri havaya uçurulacaktır.”

Bu haber üzerine taarruzun ağırlığı, yoğun topçu ve piyade atışlarıyla birlikte Lemsos Burcu bölgesine kaydırıldı.

Göğüs göğüse yapılan çarpışmalar sonunda Venedikliler, bu dehlizlerden çıkarıldılar. Önce hendeğe, sonra da iç kaleye sığındılar. Ok, gülle, Rum ateşi yağdırarak Türkleri durdurmaya çalıştılar.

Temmuz ayı ortalarında Bragadin'in yanına gelen Lemsos Burcu Papazı, orada hazır bulunan Baglione ve üst rütbeli komutanlar önünde şehrin, halkın durumunu anlatarak şu öneride bulundu :

“Kuvvetlerimiz çok yıpranmıştır. Ölümler, savunmayı öyle zayıflatmıştır ki, açılan her ge- diğe 150 kişiden fazla kuvvet yerleştirilmesi ola- nağı kalmamıştır. Ancak on günlük cephane- miz kalmıştır. Kale, çok yerinden yıkılmıştır. Türkler, bu yıkıntılardan arabalarıyla bile şeh- re girebilirler. Gizli ve örtülü yollarından bir süvari bölüğünün kale duvarı üst düzeyine ka- dar çıkabileceği durumu sağladıkları hepimiz- ce bilinmektedir. Yıkılan duvarları, tahkimatı önerecek malzeme kalmamıştır. Düşmanın

ateş ve insan gücü karşısında savunma gücümüz perişan olmuştur. Eğer ekselansınız Hıristiyan filolarının geleceğinden umudunuzu yitirdinizse şehri vakit geçirmeden Türklere teslim ediniz. Hiç olmazsa böylece, şehrin daha çok yıkılması, insanların maddeten manen korunmuş olması sağlanır."

Bragadin, Papazın bu acıklı teklifini sükûnetle dinledikten sonra durumu Girit'e bildireceğini söylemekle yetindi. Nitekim, 14 Temmuz 1571 günü bir fırkateyni bu amaç için yola çıkardı.

Son karar için 15 gün daha bekleyeceğini bu süre içinde direnilmesini bildirdi.

Türkler, 15 Temmuz 1571 gününden sonra da özellikle Arsenal Burcu bölgesinde lağım patlatma, yakın mesafeden top atışları, geçit açma, toprağı yükseltme gibi işleri etkili biçimde sürdürmekle birlikte taarruz etmiyor, kapılar kırıldığı halde içeri girmiyorlardı. Yalnız, Lemos Burcu'nu geçirmek üzere Sivas, Karaman, Maraş ve Kıbrıs beylerbeyliklerine bağlı birliklerden seçilen gönüllü, serdengeçti birliği, 15 Temmuz günü akşama doğru, buraya hücumla geçti. Buna karşılık Venedikliler de 300 kadar zırhlı askerin koruması altında Lemos Kulesi'ne yerleştirdikleri lağımı patlatmayı başardılar. Bu korkunç patlamada Ve-

nedikliler, ağır kayıplar verdiler ise de Türklerin kayıpları daha büyüktü. Türk taarruzunu yöneten beş sancak beyi ve emrindekilerden haylisi şehit oldular. Çarpışma sonunda kulenin demir kapısı, Türklerin eline geçti. İçeri giren korkusuz kahramanlar, iki kule arasındaki bölgeye yerleştiler. İkinci plandaki duvarın yıkılarak yol açılması için top kullanılmasına karar verdiler.

g. Magosa Kalesi'ne Beşinci Taarruz

Yukarıdan alınan emir gereğince birlikler daha sonraki günlerde top atışlarıyla dövme, lağım patlatma faaliyetlerine ve hücumlara devam ettiler. Karşı taraf da direniyor, lağım-lar patlatıyorlardı. Her iki taraf da büyük kayıplara uğruyordu.

İstihkâm hendeğinin dış duvarları üzerine yedi ağır top yerleştirilerek, ikisiyle Arsenal, ikisiyle Campo Santa, biriyle Andruzzi ve ikisiyle de Santa Napa Burçları'ndaki gediklerden sürekli ateş edildi. Savunanlar önce ateşin nereden geldiğini kestiremediler. Bir kısım top-lar da Lemsoş Burcu'nun batı kesimine yerleştirilerek, burcun gerilerinin ateş altında bulundurulması sağlandı. [48]

[48] a. g. e.; s. 126, 127, 128.

17 Temmuz'da Lemos çıkış geçidinin demir kapısı önüne çok miktarda odun yığılarak, zift, katran, neft karışımı yanıcı maddelerle birlikte tutuşturuldu. Teglia denilen, yanınca çok pis koku nesreden ağaçlar da yakıldı. Bu ateşlerin yakılması üç gün üç gece aralıksız sürdürüldü. Bu kesimdeki demir kapı eridi. Dolayısıyla savunucular çekilmek zorunda kaldılar.

20 Temmuz'da Türkler, yine şiddetli bir taarruza geçtiler. Arap Ahmet Bey de Lemos'un karşısında yaptırmış olduğu bir kule üzerine çıkardığı toplarla özellikle Lemos çıkış kapısını ateş altına aldı.

23 Temmuz 1571'de Lala Mustafa Paşa, onur kırıcı olmayan koşullarla teslim olmalarını bir mektupla Bragadin'e teklif etti; ancak bu teklif kabul edilmedi.

h. Magosa Kalesi'ne Altıncı Taarruz

Lala Mustafa Paşa'nın teslim önerisinin geri çevrilmesi üzerine, şimdiye kadar görülmemiş bir azim ve şiddetle güneyden genel taarruza geçildi. Taarruz başlamadan önce kule ve burçların altında hazırlanan lağımların patlatılmasıyla, kale duvarlarının yanısıra bütün düşman savunma düzeni altüst edildi. Yapılan

bombardımanlar ve atılan lağımlardan meydana gelen toz duman yüzünden göz gözü görmüyordu. Her iki taraf da güç şartlar altında savaşıyordu.

30 Temmuz sabahı erkenden atılan üç lağımın arkasından başlatılan Türk taarruzu, güneş batıncaya kadar sürdürüldü. Bugün üst üste dokuz hücum yapılmıştı. 31 Temmuz günü de taarruza devam edildi.

Günler geçtikçe muharebenin şiddeti artıyor, tahribat ve kayıplar da o oranda çoğalıyordu. Venediklilerin beslenmeleri de güç bir sorun haline dönüşmüştü. İki dilim ekmek ve sudan başka bir şey verilmediğinden savunucular, çok bitkin duruma düşmüşlerdi. Buna rağmen inatla direniyorlardı.

Türkler için ikmal sorunu yoktu. Ancak, yorgunluk ve kayıplar yönünden Türk tarafı daha zararlı durumda idi. Ne var ki, gerek komutanlar gerekse erlerde en küçük bir bezginlik belirtisi yoktu. Çarpışmaların her evresinde, muharebe alanının her kesiminde insanüstü bir dayanma ve saldırı gücü görülüyordu. Komutanlarla erler, omuz omuza, surlardan bir ölüm bulutu gibi üzerlerine çöken ok, mermi ateş dalgalarına atılıyorlar, aşılmaz kale duvarlarına tırmanma çabası içinde kan ter, yorgunluk, yaralanma, ölme gibi kavramları hiçe sayarak vuruşuyor, çarpışıyor "Vurun aslanla-

rum, kırım şahinlerim, gayret kahramanlarım” gibi çöştürücü emirlerle zafer güneşine doğru atıyorlardı. Bu, tam anlamıyla bir ölüm kalım mücadelesiydi. Savaşanlar ilerlemek için şehitlerin cesetlerinin üzerlerinden atlayarak, toprağı çamur haline getiren kanlara basarak ilerlemeye çalışıyorlardı.

O kadar ki, kanlı mücadele sırasında bugün, sıklet merkezi bölgesi komutanı Anadolu Beylerbeyi İskender Paşa, fazla yorgunluktan bir kalp krizi sonucu hayata gözlerini kapamış; Trablus Beyi Mehmet Bey de şehit düşmüştü. [49]

I. Magosa Kalesi'ne Son Taarruz

1 Ağustos 1571 Çarşamba sabahı yine şiddetli Türk taarruzu başlatıldı. Bu taarruzda ellerinde gürzleri olduğu halde komutanların da taarruza katıldıkları görülmüyordu. Bu olay askerleri çöştürmüştü. Çok bilinçli ve akılcı bir ölçü içinde, maddi ve manevi hazırlıklardan sonra girilen bu amansız taarruzlar, Türkler için kutsal amaç olarak tanınan hedefe, zafere ulaşma sonucunu gerçekleştirdi. Lemsos Burcu'nun ikinci plandaki kulesi ele geçirilerek buraya Türk Bayrağı çekildi.

[49] a. g. e.; s. 129, 130.

Lemos Kulesi Burcu'nun en yüksek noktasında dalgalanmaya başlayan Türk Bayrağı, Türk zaferini, Kıbrıs'ın fethedilmiş olduğunu ilan ediyordu. Bu durumu gören ve artık direnmenin gereksiz olduğunu kabul eden Venedik Komutanlığı, kale surlarına çektiirdiği beyaz bayraklarla teslim olma isteklerini bildirdi (1 Ağustos 1571).

Venediklilerle vire [*] anlaşması yapıldı. Yapılan bu anlaşmaya göre :

— Hacca giderken Venediklerce yakalanan 50 Türk esiri geri verilecekti.

— Kaledeki İtalyan aileleri, çocukları ve eşyalarıyla birlikte Girit'e gönderilecekti.

— Beş kale topunun, üç komutan atının ve az sayıda hafif silahın birlikte götürülmesine müsaade edilecekti.

— Bunları götürmek üzere bir Türk filosu verilecekti.

— Şehirde kalacak yerli halkın mal ve canlarına dokunulmayacak, dinlerinde özgür kalacaklar; istedikleri takdirde mallarıyla birlikte diledikleri ülkeye gidebileceklerdi.

Taraflarca kabul edilen bu şartlara göre hazırlıklara başlandı. 2 Ağustos 1571 günü

[*] Vire veya Vira, bir kalenin görüşme yoluyla teslimi anlaşması hakkında kullanılan bir terimdir.

Lala Mustafa Paşa'nın emriyle şehre yeterli yiyecek ve içecek maddeleri gönderildi. Üç kadırga, on karamürsel, bir küçük yük gemisinden oluşan bir Türk filosu limana gelerek kadem ve çocuklara ait eşyanın yüklenmesine başlandı. 3-5 Ağustos 1571 günlerinde Venedik birliklerinin topları ve silahlarının bindirilmesi ve yüklenme işleri bitirildi.

Kale Komutanı Bragadin, şehrin anahtarının teslim ve veda etmek üzere Lala Mustafa Paşa'nın otağına gitme müsaadesi istedi. Bu istek, Türk başkomutanı tarafından nezaketle kabul edildi.

Bragadin, 5 Ağustos 1571 akşamı saat 21.00'de, yanında Astorre Baglione, Louis Martinengo, Jean Antonie Quirini ve öteki rütbeli subaylar, 50 koruyucusu, 300 kişilik karma muhafız birliği olduğu halde Türk başkomutanlığı karargâhına geldi.

Lala Mustafa Paşa, gelenleri büyük bir ıncelikle, içtenlikle karşıladı. Anlaşmaya rağmen bazı tatsız olayları önlemek, Venediklileri Girit'e götürecek Türk filosunun seyri sırasında bir Venedik saldırısına karşı güvence olmak üzere, filonun dönüşüne kadar Komutan Quirini'yi burada, yanında alıkoyacağını bildirdi. Bragadin bu istek üzerine sert bir tutum göstererek;

“Bir bey değil bir köpek bile alıkoyamazsın” şeklinde çirkin bir karşılık verdi. Lala Mustafa Paşa çok sinirlendiği halde, sükûnetini koruyarak 50 Türk esirinin teslimini istedi.

Bragadin “Vire gecesi onların hepsini katletmişler” dedi, Bunun üzerine Lala Mustafa Paşa; “O halde vireyi sen bozmuşsun” dedi. 50 Türk esirinin kanına karşılık olarak oradaki on Venedikli komutanın başlarının vurulmasını emretti. Bunlarla birlikte Bragadin de idam edildi. Gemiler boşaltılarak kadın ve çocuklar Ada’ya yerleştirildi. 4.000 Venedikli asker esir (forsa) olarak Türk donanmasına dağıtıldı. Böylece, suçlular insanlık dışı eylemlerinin diyetini kanlarıyla ödediler. Dolayısıyla teslim anlaşması da yürürlükten kalkmış oldu. [50]

Lala Mustafa Paşa, 9 Ağustos 1571 Perşembe günü görkemli bir törenle Magosa Kalesi’nden şehre girdi ve beylerbeyleri yanında olduğu halde ordunun zafer geçidini selamladı.

Ayasofya Katedrali camiye çevrildi; 17 Ağustos 1571 günü cuma namazı burada kılındı.

Magosa muharebeleri süresince Türk kara ve donanma topçusu 12.000 mermi ve 43.000

[50] a. g. e.; s. 131, 132, 133, 134.

Hammer; s. 260, 261.

taş gülle atmıştır. Buna karşılık barut azlığından, Venedik topçusu ancak, 4.600 mermi atabilmiştir. [51]

Magosa Kalesi böylece, uzun ve kanlı bir mücadelenin sonunda zaptedilmiş ve Kıbrıs'ta Venedik egemenliği Türklere geçmiş oluyordu.

16 Mayıs 1570 - 1 Ağustos 1571 tarihleri arasında 15,5 ay sürmüş olan Kıbrıs Harekâtı, Türklere çok pahalıya mal olmuştur. 50.000 Türk şehidinin kanıyla ıslanarak kutsallaşmış olan Kıbrıs toprakları, bu nedenle Türk tarihi ve Türk Ulusu için kutsal bir anlam kazanmıştır.

Magosa'nın teslimiyle kara muharebeleri sonuçlanmış; ancak, savaş bitmemiştir. Kesin yenilgiye rağmen Venedik, savaşı sürdürmeye niyetliydi.

Lala Mustafa Paşa kalelerin yeniden onararak düşman saldırıları karşısında savunmayı başaracak yeteneğe kavuşturulması ve düzenlenmesi yönünde gerekli önlemleri sağladı. Ada'nın yönetimine ait düzenlemeyi yaptı. Kıbrıs Beylerbeyi olarak Sinan Paşa'yı, Magosa Sancak Beyi olarak Hamza Bey'i atadı. Bunun gibi Türk yönetiminin yerleşmesi, savun-

[51] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 120, 135.

ma düzeninin alınması gibi önemli sorunları yoluna koyduktan sonra 15 Eylül 1571 günü İstanbul'a hareket etmiş ve "Kıbrıs Fatihi" olarak karşılanmıştır. [52]

F. KIBRIS'IN FETHİNDEN SONRAKİ GELİŞMELER

1. Türk Donanmasının Kıbrıs'tan Ayrılması

Donanma Komutanı Müezzinzade Ali Paşa, 1571 baharında aldığı emir üzerine Başkomutan Vezir Pertev Paşa'ya katılmak üzere, 83 kadirga ile 10 Mayıs 1571 günü ada sularından ayrılmış; ana filoya katılmıştı. Türk donanması böylece, yaklaşık 250 parça gemiyle Rodos-Meis sularında toplanmış bulunuyordu. Donanma Vezir Pertev Paşa Komutasında olarak buradan hareketle Ağrıboz-Girit üzerinden Korfu Adası'na yöneldi. Görevi, Girit ve Korfu Adaları bölgesinde bulunan Venedik filolarının birleşmelerine engel olmaktı. Bu amaçla Navarin Limanı'na gelen donanma burada, durumun aydınlanması için beklemeye başladı.

[52] a. g. e.; s. 125, 127, 130, 131, 135.

Hammer; s. 264.

Mühimme Defteri XVI.; s. 18.

Venedik Filosu'nun Korfu Adası'nda bulunduğunu öğrenen Pertev Paşa, Navarin'den ayrılarak kuzeye doğru hareket emri verdi.

Zanta ve Kefalonya Adalarından 7.000 esir alındıktan sonra Korfu önlerine gelindi. Sıra-sıyla Himara, Şingin, Ülgün, Bar (Antivari) ve Budva kaleleri ele geçirildi; Kataro (Kotur) Limanı'na toplandı. Nova Kalesi kuşatıldı. Uluç Ali Paşa, 62 kadırgasıyla Ragüza (Dubrovnik) Limanı'na girdi; daha sonra Zara önlerinde görüldü; Venedik önlerine kadar keşif görevi aldı. Bu hareketler, o dönem için büyük ve kahramanca girişimlerdir. Nitekim özetle belirtilen bu seyir, Venedikliler üzerinde büyük bir panik yaratmıştı. Dolayısıyla Venedikliler, muhtemel Türk taarruzlarına karşı, kıyı ve limanlarında gerekli savunma düzenleri aldılar. Daha sonra, Kataro'da toplanan donanma, 16 Ağustos 1571'de buradan ayrılarak dönüş hazırlıklarına başladı. Avlonya'dan Messina'ya 8 kadırgalık bir keşif filosu gönderildi. Korfu'ya gelindiğinde mevsim ilerlemiş bulunuyordu. Rumeli tımar ve zeamet askerleri burada bırakıldı. Donanma Komutanı, İstanbul'dan alınan hareket emriyle birlikte, Magosa Kalesi'nin Türk ordusunca alındığını da öğrendi. Parga'da, donanmanın İnebahtı (Lepanto)'ya çekilerek düşman hakkında alına-

cak haberlere göre hareket edilmesi kararlaştırıldı. Bundan sonra İnebahtı'ya gelindi.

Messina bölgesine gönderilmiş bulunan Türk deniz keşif filosu, 150 kadirgah bir Venedik filosunun Napoli'de asker yüklemekte olduğunu öğrenememiş; dolayısıyla düşman deniz gücünün gerçek sayısı hesaplanamamış oluyordu. [53]

2. Müttefik Donanmanın Toplanması ve Harekâtı

Avrupa Hristiyan kamuoyu, Akdeniz'de son kaleleri olan Kıbrıs'ın Türklere geçmesini bir türlü sindiremiyordu. Bu nedenle Venedik, Papalık ve İspanya Devletleri, Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi hazırlanması konusunda daha kolay anlaşarak harekete geçtiler (25 Mayıs 1571).

Üçlü bağlaşma antlaşması gereğince, Venedik'in 108, İspanya'nın 70, Papalık'ın 12, Malta'nın 10, Sava'nın 2 gemisinin katılmasıyla 202 kadirga, 6 Galias [*] 70 fırkateyn olmak üzere toplam 278 gemiden oluşan bir donanmaya 37.000 de savaşçı bindirilmişti. [54]

[53] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 137, 139.

[*] Galias: Her birinde en az 30 top bulunan büyük kadirga.

[54] a. g. e.; s. 139, 140.

Bu güçlü donanma, 26 Eylül 1571 günü Korfu Adası'nda toplandı. Burada, Türk donanmasının Korfu-Preveze yoluyla güneye doğru seyrettiğini öğrendiler.

Haçlı donanması, Korfu'dan 8.000 Venedik askeri ve Preveze Kalesi muhasarası için altı büyük muhasara topu ve 6.000 gülleyi de yükleyerek 30 Eylül 1571 günü güneye doğru yelken açtı. Donanma Oxia Boğazı'ndan geçerken Türk kadirgaları da aynı yönde ilerlemekte idiler. Bunun üzerine Bağlaşık Donanma Öncü Filosu Komutanı İspanyol Amirali Don Juan, savaş işareti bayrağını çekti. [55]

3. İnebahtı (Lepanto) Deniz Muharebesi

İnebahtı'da toplanan 250 gemiden oluşan Türk donanması'nın düzeni şöyle idi.

Sağ kanat filosu; 53 kadirga (Komutanı; İskenderiye Kaptanı Şuluk Mehmet Bey),

Merkez filosu; 85 kadirga (Komutanı; Kaptanı Derya - Donanma Komutanı - Müezzinzade Ali Paşa). Başkomutan ve Kara askeri Birliklerinin Komutanı Vezir Pertev Paşa'nın Baştardası da bu filoda idi.

Sol kanat filosu; 87 kadirga (Komutanı; Uluç Ali Paşa)

[55] a. g. e.; s. 140, 141.

ihhtiyat filosu; 25 gemiyle merkez filonun gerisinde bulunuyordu.

Türk donanmasında gemi görevlileri dışın-
da 2.500'ü yeniçeri olmak üzere 25.000 savaşçı
vardı. Bu duruma göre, gerek gemi sayısı ve
niteliği, gerekse savaşçı sayısı bakımından bağ-
laşık donanması daha güçlü durumda idi. [56]

Bağlaşık donanması, 5 Ekim 1571 günü Ke-
falonya Adası'nın doğu kıyısındaki körfeze gel-
diği sırada Pertev ve Ali paşalar, düşman do-
nanmasının kesin gemi sayısını öğrenememiş;
ancak, bu donanmanın Mesina'dakinden fazla
gemiye sahip olduğunu öğrenebilmişlerdi.

Pertev Paşa başkanlığında toplanan harp
meclisinde bu durumda nasıl bir harekât planı
uygulanması gerektiği görüşüldü. Uzun tar-
tışmalardan sonra Korent Körfezi'nden çıkıla-
rak düşman donanmasına taarruz edilmesi ka-
rarına varıldı. [57]

7 Ekim 1571 günü yapılan deniz muharebe-
sinde Türk askeri ve komutanlarının kahraman-
ca mücadelesine rağmen, insan ve ateş gücü,

[56] a. g. e.; s. 142.

Hammer; s. 267.

[57] a. g. e.; s. 143, 144.

Kâtip Çelebi; s. 137, 138.

tekne sayısı ve niteliği yönünden çok üstün olan Bağlaşık donanma karşısında Türk donanması, ağır ve acı bir yenilgiye uğradı. Yalnız Uluç Ali Paşa, filosuna uygulattığı ustaca bir manevra ile kırk kadar kadirgasi ve savaşçılarında büyük kısmı ve ayrıca, İnebahtı Limanı'na sığınabilen on kadar Türk teknesi kurtulmuştu. Böylece, Türk donanmasının büyük kısmı yok olmuştu. Türk savaşçılar ise, Venediklilere esir olmaksızın kahramanca çarpışarak ölmeyi yeğlemişlerdi. Bu muharebede 20.000 kadar şehit verilmişti. Şehitler arasında, Kaptanı Derya Müezzinzade Ali Paşa başta olmak üzere, on bir bey (komutan) da bulunuyordu. [58]

Bağlaşık donanmanın on beş kadirgasi batmış; kalanlar ise hasar görmüştü. Onların da insan zayıyatı büyüktü. Ölüleri arasında birçok asilzadenin cesetleri bulunuyordu. [59]

"Uluç" lakabı, "Kılıç" a çevrilerek Kaptanı Derya'ğa atanan Kılıç Ali Paşa, 87 kadirga ve üç kalite ile, 1571 Aralık ayı sonuna doğru İstanbul'a döndü.

Venediklilerin kısa sürede ve özellikle Kıbrıs'ı alma girişimlerinde bulunacakları ih-

[58] a. g. e.; s. 139, 140.

[59] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 147.

Hammer; s. 271.

timali karşısında, Osmanlı Donanması'nın yeniden diriltilmesi için vakit geçirilmeden yoğun çabalara girişildi. Kasımpaşa tersanelerinde Venedik galiyasları tipinde sekiz adet mavnanın ve yurdun çeşitli tersanelerinde de 150' den fazla kadirganın omurgaları kızağa konuldu. [60]

Omuzlarındaki sorumluluğun ağırlığıyla çabalayan Kılıç Ali Paşa, Veziriâzam Sokullu Mehmet Paşa'yı ziyaret ederek, gemi tekmelerinin istenilen zamanda yapılabileceğine inandığını; ancak, demir, yelken ve diğer donatım malzemelerinin zamanında yetiştirilmesinde kaygılı olduğunu söyledi. Bu söze karşılık olarak Sokullu: "Paşa Hazretleri, sen henüz bu Devleti Aliyyeyi tanımamışsın. Be Vallahi böyle itikat eyle. Bu devlet ol devlettir ki, murat edinirse cümle donanmasının lengerlerin (demirlerini) gümüşten, serenlerin (iplerini) ibrişimden ve yelkenlerin atlastan etmekte güçlük çekmez. Hangi geminin mûtaad üzere alâtm ve yelkenin yetiştiremezsen benden al" demiştir. [61]

İnebahtı yenilgisinden bir süre sonra İstanbul'daki Venedik Elçisi Marco Antonio, bu

[60] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 148.

Mühimme Defteri XVI.; s. 319.

[61] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 148.

Kâtip Çelebi; s. 141.

yenilginin Türkler üzerinde yarattığı etkiyi ve Osmanlı Devleti'nin barışa mı savaşa mı eğilimli olduğunu anlamak maksadıyla Sokullu Mehmet Paşa'yı ziyarete gelmiştir. Bu ziyaretin nedenimi anlayan Sokullu, sefire şunları söylemişti: "Son olaydan sonra cesaretimizin ne kadar kuvvetli bulunduğunu şüphesiz ki görüyorum. Ancak, sizin kayıplarımızla bizimkinin arasında büyük farklar vardır. Biz sizden bir krallık yer almakla bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz ise donanmamızı yenilgiye uğratmakla sakalımızı kestiniz. Kesilmiş kol, yerine gelmez ama tıraş edilen sakal, eskisinden daha güler çıkar" demişti. [62]

Gerçekten de o kış içerisinde girilen planlı ve verimli çabalar sonunda, sekizi galias tipinde 250 parça gemi ve 40.000 seçme denizci-den oluşan güçlü bir donanmanın 1572 Haziranı'nda Akdeniz'e açılması başarılmıştı. Bu sırada İstanbul'da görevli olan Fransa büyükelçisi, bu olağanüstü başarı karşısında duygularını: "gözlerimle görmüş olmasaydım bu monarşinin (tek Sultanla yönetilen Osmanlı Devleti'nin) bu kadar büyük olduğuna inanmazdım" sözleriyle belirtmiştir. [63]

[62] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 149.

[63] a. g. e.; s. 149.

Mühimme Defteri XIX.; s. 89.

1572 yılının Eylül ayı başlarında 249 savaş gemisinden kurulu Bağlaşık donanması, sayıca Türk donanmasından daha üstün olduğu halde Navarin'de Türk donanmasıyla karşılaşmış; ancak, komutanlar arasındaki düşünce uymazlığı nedeniyle muharebeye tutuşmaya cesaret edemeyerek çekilip gitmeyi uygun görmüştür. [64]

Kaptanlardan Kara Ali Bey, düşmanın takip edilmesini teklif etti. Ancak, Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa askerin yeteri kadar pişkin ve eğitilmiş olmadığını, karanın görüldüğü yerde deniz muharebesine girişmenin olumsuz sonuçlanabileceğini ileri sürerek bu teklifi uygun bulmadı. Dolayısıyla Bağlaşık Donanma da takip edilmekten kurtulmuş oldu. Türk Donanması, Navarin'de kalmayarak Modon (Morra'da) Limanına, Bağlaşık Donanma Korfu Adası'na çekildi. [65]

[64] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 149.

Kâtip Celebi; s. 142.

Hammer; s. 275.

[65] a. g. e.; s. 275.

Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 150.

Kâtip Celebi; s. 142.

4. Osmanlı - Venedik Barış Antlaşması

- Kıbrıs Adası tümüyle fethedilmişse de, aradan bir buçuk yıl geçtiği halde, Osmanlı - Venedik barışı sağlanamamıştı. Venedikliler, önceleri Kıbrıs'ı geri alma umutlarını sürdürmüşlerdi. Ancak, Türk donanmasının daha güçlenmiş olarak korkusuzca Akdeniz'e açılması, Venediklileri ve bağlaşıklarını ürkütmüştü. Venedik Senatosu, bu durum karşısında barış yapmaktan başka çözüm bulamadı ve barışı gerçekleştirme yolunu seçti. Bu amaçla Venedik, Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi aracılığıyla, ağır koşullarla da olsa barış istediğini Osmanlı Devleti'ne bildirdi. Böylece, Osmanlı Devleti'nin isteklerine uygun şartlarla, 18 Mart 1573 günü, Osmanlı - Venedik Barış Antlaşması gerçekleştirildi. Buna göre:

— Venedik, Kıbrıs Seferi'nin savaş tazminatı olarak Osmanlı Devleti'ne 300.000 altın florin ödeyecek.

— Bu sefer sırasında Venedik'in işgal ettiği Dalmaçya'daki Sapoto Kalesi bütün toplarıyla tam olarak Türklere iade edilecek. Burada kalmak istemeyen reaya (yerli uyruklar) diledikleri yerlere serbestçe gidebilecek.

— Venediklilerin Zanta Adası için verdikleri yıllık vergi 500 florinden 1.500 florine çıkarılacak.

— Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri Venediklilere tanınan haklar, II. Selim döneminde de sürdürülecek.

— Kıbrıs, fiilen ve hukuken Türklere geçtiğinden, eskiden Venedik'in Kıbrıs için Türklere, vermekte olduğu yıllık 8.000 altın florin, bundan böyle verilmeyecek.

— Arnavutluk ve Bosna vilayetlerindeki kaleler ve sınır üzerindeki yerler ve köyler, savaştan önceki antlaşmaya göre geri verilecek.

— Savaş sırasında el konulmuş bulunan tüccar malları ve gemileri, karşılıklı olarak geri verilecek; kaybolmuş esya için taraflar, zararları ödeyecekler. [66]

Antlaşma, içeriği yönünden sanki İnebahtı yenilgisine uğramamış bir Osmanlı Devleti'nce yazdırılmış bir belgedir. Bu, güçlü olmanın

[66] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 151.

Hammer; s. 276.

Mühimme Defteri XXI.; s. 165.

Uzunçarşılı; c. III, s. 1, Ks. s. 25.

hasmı asıl niyetlerinden caydırdığını ve güçlü lehine yeni haklar doğacağını gösteren ilginç bir diplomasi örneğidir.

Yalnız şu gerçeği unutmamak gerekir: İnebahtı yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti, her ne kadar büyük bir donanma daha kurmuş ve kendi yararına uygun bir antlaşma da yapmış olmasına rağmen, İnebahtı Muharebesi'nde kıymetli denizcilerinin çoğunu yitirdiği için bu durum, daha sonraki yıllarda Osmanlı donanmasının eski etkinliğine ve görkemliliğine ulaşamamasına neden olmuştur.

5. Kıbrıs Seferi'nin Siyasi, Askeri ve Ekonomik Sonuçları

Kıbrıs'ın fethiyle Anadolu, Suriye ve Kuzey Afrika kıyılarına egemen olan Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri güvenliği tamamen sağlanmış; Kıbrıs Savaşı'nın açılmasına neden olan etkenler, tümüyle ortadan kalkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin uluslararası saygınlığı ve onuru korunmuş, devletin, özellikle Doğu Akdeniz'de egemenliğine gölge düşüren eski durum giderilmiş; bu bölgedeki güvenlik bütünleşmiştir.

Osmanlı Devleti, İnebahtı felâketi nedeniyle, Akdeniz'de kısa süre egemenliğini yitirmiş olmasına rağmen az zamanda 250 gemilik bir donanmayı Venediklilerin karşısına çıkarabilmiştir. Bu başarının yarattığı yeni ortamda yine güçlü ve galip bir devlet olarak Venediklilere, uygun barış şartlarını dikte ettirmesini başarmıştır. Bu nedenle antlaşmanın Osmanlı Devleti çıkarlarına uygun maddeleri Venediklerce itirazsız kabul edilmiştir. Nitekim Tarihçi Hammer gibi Fransız düşünürü Voltaire de "Essai sur les Moeurs-Özyapılar üzerinde deneme" adlı eserinde bu konuda "Türkler İnebahtı Savaşı'nı kaybetmemiş, kazanmış gibiydiler" demekten kendilerini alamamışlardır. [67]

Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'ne üç yıl süreyle 300.000 duka altını ödeme yükümlülüğüne bağlanmıştır.

Sefer sırasında Venediklilerin işgal etmiş oldukları Dalmaçya'daki Soboto Kalesi bütün toplarıyla Osmanlı Devleti'nce geri alınmıştır.

[67] Hammer; s. 276.

Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 151.

Uzunçarşılı; c. III. Ks. 1, s. 26.

Kıbrıs'ın alınmış olması dolayısıyla Venediklilerin savaş öncesinde ödemekte bulundukları 8.000 duka altın tutarı verginin kaldırılmasına karşılık Zanta Adası için sürekli ödedikleri 500 duka altınlık verginin miktarı 1.500 duka altını düzeyine yükseltmiştir.

Savaş nedeniyle bozulan Arnavutluk ve Dalmasya'daki Osmanlı-Venedik sınırı eski statüsüne kavuşturulmuştur. Ayrıca, Osmanlı egemenliği, Kıbrıs yerli halkını Venedik döneminin şiddetli baskısından kurtarmış, halkın toprağa bağlı esaretini kaldırmış; Hristiyanlara geniş bir mezhep özgürlüğü vermiştir.

Savaş sırasında taraflarca müsadere edilmiş olan gemiler ve mallar karşılıklı olarak geri verilmek suretiyle zararlar ortadan kaldırılmıştır.

Her ne kadar, Kıbrıs muharebelerinin özellikle İnebahtı Deniz Muharebesi'nin insan, silah ve malzeme kayıpları, Osmanlı Devleti'ne çok pahalıya mal olmuşsa da önemli kayıpların yarattığı maddi manevi sarsıntı kısa sürede önlendiğinden devlet gücünde ve otoritesinde o kadar büyük aksaklık yaratmamıştır.

Osmanlı Devleti, Kıbrıs Seferi'nin ve adı geçen Osmanlı-Venedik Barış Antlaşmasının

olumlu sonucu sayesinde, yukarıda açıklanan nedenlerle yükselme dönemindeki görkemliliğini, duraklama döneminde de sürdürebilmiş; Kıbrıs Adası'nın Türk ülkesinin ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeğini bütün devletlere kabul ettirmiştir.

6. Kara ve Deniz Harekâtı Bakımından Osmanlı ve Venedik Sevk ve İdaresi Hakkında Düşünceler

Kıbrıs'ın fethi, pek geniş kapsamlı bir harekât gibi görülmezse de sonuçları bakımından, ilgili devletlerin statüsünü değiştirdiği için büyük önem taşır.

Taraflar, silah, araç, gereç ve insan yönünden, büyük savaşlar ölçüsünde kayıplara uğramışlardır.

Osmanlı ordusunun tek komuta altında savaşmış olması, buna karşılık Venedik başlığı ordularının tek komuta altında yönetilmemesi, Venediklilerin durumunu olumsuz yönde etkilemiştir.

Bağlaşıkların kara ve deniz komutanları, her yerde ve her zaman, kendi devletlerinin gözettikleri amaç doğrultusunda bir tutum ve tartışma içinde bulunmuşlar; tek amaç ve tek düşüncede birleşememişlerdir.

Özellikle kale muharebelerinde Türk komutan ve askerlerinin sevk ve idaresi, savaş yeteneği, irade ve dayanma niteliği daima Venediklilerden üstün olmuştur. Türk askeri, Venedik askerinden daha eğitilmiş olduğunu kanıtlamıştır. Bunun gibi moral gücü de derme çatma bağlaşıklık askerlerinininkinden üstündü.

Her yönden kuşatılmış, ülkeleriyle bağlantısı kesilmiş bulunan Venedik askerinin morali, güçlü, inançlı, tek amaçlı ve her yönden iyi desteklenen Türk askeri karşısında daha başlangıçta çöküntüye uğramıştır.

Dönemin en güçlü kalelerinden olan Lefkoşa ve Magosa Kalelerinin fethinde, Türk askerinin eğitim, moral ve disiplin üstünlüğüyle birlikte onun ulusal niteliklerinden doğan özverisinin, gözü pekliliğinin ve kahramanlığının büyük payı vardır.

Türk askeri, cehennemi anımsatan korkunç boğuşmalarda, gözünü kırpmadan savaşmış, yaralanmış, şehit düşmüştü; buna karşılık geri dönmeyi düşünen tek er bile görülmemiştir.

Venedikliler ise, güçlü kale duvarları arkasında, acımasız Venedik subaylarının ölüm sağan baskıları altında zoraki savaşmışlardır.

Lojistik ve idari faaliyetler yönünden Osmanlı ordusu, Venedik ordusuna göre öncelik almış ve başarı sağlamıştır. İkmal görevleri, anavatan ile Kıbrıs arasında kurulan deniz ulaşım sistemi sayesinde aksaksız yürütülmüştür.

Venedikliler, Ada dışından ikmal olanağın-
dan yoksun kalmışlardır. Dolayısıyla kaleler-
deki ihtiyat ikmal madde stokları, savaşın
sonuna kadar yetişmemiş, kısa sürede tüken-
miştir. Magosa Komutanı'nın halktan 8.000
kişiyi kale dışına çıkarması, yiyecek tasarrufu
için başvurulmuş zorunlu bir önlemdir.

Ancak, bu tür önlemler, Venedik savunma-
sını uzatmaya ve yenilgiyi önlemeye yeterli
olamamış; tersine, psikolojik etkisi nedeniyle
savunmanın zayıflamasına neden olmuştur.

Osmanlı sefer planı ve bu planın uygu-
lanması, Venediklilerinkinden daha akılcı ve
gerçekçi esaslara dayandırılmıştır.

Bağlaışık donanmanın toplanmasına fırsat
verilmeden Lefkoşa harekâtına başlanması
özellikle askerin kale muharebesinde deneyim
kazanması bakımından çok yararlı olmuştur.
Venedik Komutanlığı ise, Türklerin önce Ma-
gosa'yı kuşatacakları varsayımına dayanarak

Lefkoşa savunmasını ikinci plana almak suretiyle aldanmışlardı. Dolayısıyla Lefkoşa'nın düşürülmesi daha kolay olmuştur.

İstihbarat yönünden de Osmanlı Devleti'nin Venediklilerden ilerde bulunduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti, diplomatik girişimleri ve sefer hazırlıkları dönemlerinde titiz önlemler almak suretiyle Venediklilerin önceden bir bağlaşıklık donanma ve kara ordusu hazırlamalarına fırsat bırakmamıştır. Ayrıca, Venediklilerin kendi donanmalarıyla, bir Kıbrıs savaşını yürütebilecek güçte olmadığı değerlendirilmiştir. Bu da Osmanlı istihbaratının üstün niteliğini kanıtlamaktadır.

Türk donanmasının üç grup halinde ve birer ay aralıklarla sefere çıkarılmış olması, denizcilik taktiği yönünden, kuvvetin bölünmesi gibi bir hata olarak değerlendirilebilir. Türk donanması, güçlü bağlaşıklık donanma karşısında, parça parça yenilgiye uğrayabilirdi. Ne var ki, Türk Başkomutanlığı'nca yukarıda belirtilen istihbarat değerlendirmelerine göre, bu türlü bir tehlike olmadığı kanısına varılmış; nitekim, donanmanın bu şekilde hareketinin bir zararı görülmemiştir.

Böylelikle donanmanın birinci grubuna verilen "Girit dolaylarında Venedik donanmasının gözetlenmesi, taarruzi bir düşman harekâtının durdurulması, Anadolu kıyılarında Kıbrıs Adası'na yöneltilen öteki Türk filolarının böylece korunması" görevi, deniz stratejisi bakımından yerinde bir plan ve uygulama olmuştur. Donanmanın sefer hazırlıklarının kısa sürede tamamlanması, ordunun tümüyle harekâta başlaması, Venediklilerin vakit kazanmasına meydan bırakmamıştır. Bağlaşıklık donanmanın Kıbrıs harekâtına aktif olarak yeti semeyişi, hep uzaklarda kalışı, Türk deniz sevk ve idaresinin doğruluğunu ve üstünlüğünü kanıtlamıştır.

Sefer süresince, Venedik ve bağlaşıklık donanmasının, sayı ve nitelik bakımından, Türk donanmasından daha üstün olmasına rağmen Kıbrıs harekât alanı yakınlarına sokulamamış olması, buna karşılık Türk donanmasının aktif ve korkusuz hareketlerle düşman donanmasının üzerine gitmesi, onu araması ve bulduğu yerde taarruz etmekten çekinmemesi, Türk deniz gücünün strateji alanında üstünlüğünü göstermektedir.

İnebahtı yenilgisi ise, Vezir Pertev Paşa'nın donanma komutanının inisiyatifine engel olmasının bir sonucudur. Bu olay, komutanların inisiyatifine engel olmanın sakıncalı sonuçlar doğuracağını belirtmesi bakımından açıklılığı ölçüsünde ilginç ve öğreticidir. Ancak, devletin güçlü oluşu sayesinde alınan yerinde ve süratli önlemlerle bu yenilginin yarattığı bunalım çabuk önlenmiştir.

Kıbrıs'ın fethi, gelip geçici amaca yönelik olmayan bir devlet politikasına dayanmaktaydı. Lefkoşa, Girne ve Baf'ın ilk aşamada teslim olmaları üzerine bu yerlerde hemen, eşitlik ilkesine dayalı sosyal, siyasal, ekonomik uygulamalara girilmiştir. Venediklilerin baskı ve işkenceye dayanan acımasız yönetiminden bıkmış olan yerli halk, Türk yönetiminin insan haklarına ve onuruna saygılı, olumlu uygulamaları karşısında içtenlikle Türklere ve Türk yönetimine bağlanmıştır. Osmanlı egemenliğine geçen yerlerde kurulan mahkemelerde, Türk kadılarına iki Türk, iki yerli (Rum) üye verilmek suretiyle, halkın vicdanında mahkeme kararlarının kanun ve tüzüklere uygun olduğu inancı yaratılmıştır. [68]

[68] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 156.
Alasya; s. 96.

Ayrıca Hristiyan halkın dinsel işlerinin Fatih Sultan Mehmet'in koyduğu yasalara göre, Hristiyan gelenek ve inançları yönünde Kilise eliyle yönetilmesi hususlarında gösterilen Türk hoşgörüsü Kıbrıslıları Türk yönetimine gönülden bağlamıştır. Bu konuda II. Selim'in Hristiyan halka, nasıl davranılacağını belirten 7 Mayıs 1572 tarihli emrinin gösterdiği esaslar, bugün için bile, örnek alınacak gerçekleri kapsamaktadır: "Kıbrıs beylerbeyine, kadısına ve defterdarına hüküm: Kıbrıs Adası, benim ezici gücümle fetholunmuş bir ülkedir. Savaş nedeniyle halk, güçsüzlüğe düşmüştür. Şeriat'ın uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde ve öteki durumlarda Ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve korunmalıdırlar ki, güçlenebilsinler. Bu konuda her biriniz, ayrı ayrı dikkatli olacaksınız. Yerli halk, Tanrı'nın bize emanetidir. Onları, her zaman koruyacak, onlara kimsenin zulmetmesine göz yummayacaksınız. Şer'i hükümler uygulanırken, vergiler toplanırken, adaletle davranınız ve yerli halkı ayırıcı hareketlerden kaçınınız. Benim âdil hükümdarlığım süresince yerli halkın rahatlık, bolluk ve güven içinde bulunması, ülkenin bayındır olması isteğimdir. Bu konularda gerektiği gibi

davranılacak, bir dakika bile kaybedilmeyecektir. Ola ki, yerli halka zulmolduğu, ağır vergi konulduğu ve aralarına karıştırıcılık sokulduğu duyulacak olursa, özürlerinizin asla kabul edilmesi olasılığı yoktur. Ona göre gaflet etmeyesiniz". [69]

Gercekten de Kıbrıs'ta Osmanlı ülkelerindeki yapıcı, koruyucu düzen kurulmuş; yerli ve Anadolu'dan buraya yerleştirilen halk mutlu bir yaşama kavuşturulmuştur.

Bunun sonucu olarak Kıbrıs Türkleriyle Rumlar, üç yüzyıl aşkın sürede dostça bir yaşam sürmüşlerdir. Ancak, Ada'nın Türk yönetiminden ayrılmasından sonra (15 Temmuz 1878) bu denge, Türk halkı zararına olmak üzere bozulmuştur.

7. Kıbrıs'ın Fethi ile İlgili Osmanlı Devlet Adamlarının Rolü ve Kişilikleri

a. Padişah II. Selim

Kıbrıs Seferi'nin başlamasında kesin karar, doğal olarak II. Selim tarafından verildiğine göre Kıbrıs'ın fethi şerefine ortak olması da normaldir.

[69] Kıbrıs Seferi (1570-1571); s. 158.
Mühimme Defteri XII.; s. 641.

II. Selim yaratılış itibariyle rahata, zevke, içkiye ve eğlenceye düşkün bir insandı. Ancak, sorumluluğunu bildiği kadar, saltanatı süresince Sokullu'dan başka, Lala Mustafa Paşa, Koca Sinan, Kılıç Ali, Özdemiroğlu Osman Paşa gibi değerli insanların hizmetlerini değerlendirmeyi de bilmiştir. Kıbrıs'tan ayrı, Yemen ve Tunus da onların büyük çabaları sayesinde devlete kazandırılmıştır.

II. Selim, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğludur. Kanuni'nin Zigetvar Kuşatması sırasında ölümü üzerine 1566'da tahta geçmiştir.

Ordunun başında hiçbir sefere katılmayan ilk Osmanlı Padişahıdır. Böylece, kendisinden sonrası için de kötü bir çığır açmıştır.

Zamanın bilim ve sanat adamlarını korumuş; dolayısıyla Edirne'deki Sultan Selim Camisi gibi bir çok mimari eserler yapılmış; edebiyat, musiki ve resim alanında gelişme sağlamış; eserler meydana getirilmiştir. Kendisinin de değerli şiirleri vardır.

II. Selim Aralık 1574'te İstanbul'da ölmüştür. [70]

[70] Uzuncarsılı; c. III, Birinci Ks. s. 40-41.
Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, Ks. 3, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1981, s. 481, 482.

b. Sokullu Mehmet Paşa

Edirne Sarayı'nda yetiştirilmiş devşirmelerden ve Osmanlı Devleti'nin ünlü sadrazamlarındandır. 1565'te Veziriazamlığa yükselmiştir.

Zigetvar Seferi'nde hasta olan Kanuni Sultan Süleyman adına bütün harekâtı yetenek ve becerisiyle yönetmiştir. Burada Kanuni'nin ölümünü on beş gün ordudan gizlemiş, II. Selim'in tahta geçmesi süresi içinde, olması kaçınılmaz olaylara, aldığı yerinde önlemlerle engel olmuştur.

II. Selim döneminin tüm yönetim sorumluluğunu üstlenmiş, Yemen ve Basra ayaklanmalarını bastırmıştır. İnebahtı yenilgisinin büyük sarıntısı, O'nun güçlü iradesi ve idaresi sayesinde kısa zamanda giderilmiş; dolayısıyla Osmanlı donanmasının ünlü, devam etmiştir. Yine bu sayede Venediklilerle yapılan antlaşmada devletin onuru ve çıkarları korunmuştur.

Sokullu, II. Selim'den sonra III. Murat döneminde de Vezirlik görevlerini başarıyla yürütmüştür. Siyaset ve askerlikle ilgili sorunları yüz akıyla çözümlemiştir.

12 Ekim 1579'da tımarının azaltılmasına kızan bir boğnak tarafından hancılenerek yaşamına son verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemi O'nun ölümüyle sona ermiştir. [71]

c. Piyale Paşa

Mohaç Meydan Muharebesi'nde bulunmuş, enderunda yetisttirilmiştir. Macar asilzadelerinden birinin oğludur. 1574'de saray dışı görev ve çıkarılmış; Gelibolu Sancak Beyliği ve kap-tanı deryalık görevleri verilmiştir. Zeki, yetenekli, gözüpek, özverili ve alçak gönüllüydü.

Devlet ve Milletin çıkarlarını her zaman korumuş ve ön planda tutmuştur. 26 Haziran 1555'te 60 parça gemi ile açıldığı Akdeniz'de Turgut Reis ile birleşerek başarılı hareketler yapmıştır. 1556, 1557, 1558 yıllarında da Akdeniz'de yine çok başarılı olmuş, Oran Müstahkem Limanı'nı, Majorka Adası'nda Cuidadella'yı ele geçirmiş; Napoli yakınında Sorrento'yu tahrip etmiş; bu başarılarından dolayı Cezayir beylerbeyliğine atanmıştır. 13 Mayıs 1560'ta birleştirdiği Türk donanmalarıyla Cerbe Adası önünde düşman donanmasını imha etmiştir.

[71] a. g. e.; s. 495, 497.

14 Nisan 1566'da Sakız Adası'nı Osmanlı topraklarına katmıştır. On dört yıllık kaptanı deryalıktan sonra 1568'de üçüncü Vezir olmuştur.

Kayınbabası II. Selim'e Kıbrıs Seferi konusunda yön vermiş, Kıbrıs Seferi'nde donanma komutanlığını başarıyla yürütmüştür. 21 Ocak 1578'de ölmüştür. [72]

d. Lala Mustafa Paşa

Bosna devşirmelerindendir. Sarayda yetiştirilmiş, değişik yerlerde beylerbeyilik yapmıştır. II. Selim tahta çıktığında Şam Valisi bulunuyordu. Kıbrıs'a sefer açılmasını ortaya atanlardan ve savunanolardanır. Sefer kararı verildikten sonra sefer ordusunun serdar (başkomutan)'lığına atanmıştır. Kıbrıs'tan sonra üçüncü Vezir olmuş; 9 Ağustos 1578'de Gürcistan'da Tokmak Han'ın 30.000 kişilik İran ordusunu kesin bir yenilgiye uğratmış; Çıldır Zaferi'ni kazanmıştır. 1 Ağustos 1580'de ölen Lala Mustafa Paşa, akıllı, tedbirli, cesur ve kahraman bir vezir olarak Türk tarihine geçmiştir. [73]

[72] a. g. e.; s. 497, 499.

[73] a. g. e.; s. 499, 500.

e. Kılıç Ali Paşa

XVI. yüzyılın ünlü amirallerindendir. Bir İtalyan bakkı ailesindendir. Uluç Ali adıyla Turgut Reis'in emrinde yetişmiştir. 1560'ta İspanyol donanmasına karşı yapılan muharebede filosunu başarıyla yönetmiştir. Bundan sonra İzmir Sancak Beyliği'ne atanmıştır. 1565'te Piyale Paşa'nın donanmasıyla Malta kuşatmasına katılmıştır. Turgut Reis'in ölümünden sonra Cezayir beylerbeyliğine atanmıştır.

Tunus'u zaptetmiş; Halkulvat (Goletta) Kalesi'ni kuşattığı sırada Kıbrıs Seferi için buradan ayrılmıştır. Yolda Malta filosundan ele geçirdiği dört kadirganın bayraklarını Kıbrıs'a, Lala Mustafa Paşa'ya göndermiştir. 20 parça gemisiyle Girit sularında Osmanlı donanmasına katılmış; Arnavut ve Dalmaçya kıyılarında bazı Venedik kalelerinin zaptında başarılı görevler yapmıştır.

İnebahtı (Lepanto) Deniz Muharebesi'nden önce uygulanması gerekli harekât tarzı hakkında yaptığı öneriler, Donanma Komutanı Müezzinzade Ali Paşa tarafından kabul edilmemiş ve uğranılan yenilgi sonunda donanma

büyük kısmıyla elden çıkmıştır. Sol kanat Komutanı olan Uluç Ali Paşa, ustaca bir manevra yaparak filosunu düşman donanmasının arasından geçirmeyi başarmış; dolayısıyla da gemilerini kurtarmıştır.

Sokullu'nun azim ve iradesiyle Osmanlı donanmasının yeniden kurulması çalışmalarında büyük katkısı olan Ali Paşa'nın adı Kılıç Ali'ye dönüştürülerek yeni donanmanın komutanlığı kendisine verilmiştir.

1574'te Sinan Paşa'nın başkomutanlığında Kılıç Ali Paşa Komutasında Akdeniz'e açılan donanma ile İtalya ve Sicilya'ya akınlar yapılmış; Tunus'a yapılan çıkarma sonunda Tunus ve Halkulvat Kalesi alınmış; Orta Akdeniz böylece Türk egemenliğine kavuşturulmuştur. Kılıç Ali Paşa, 27 Haziran 1587'de ölmüştür.

[74] a. g. e.; s. 501, 503.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Kıbrıs Adası'nı egemenliği altına almak suretiyle:

— Doğu Akdeniz bölgesinin siyasi, askeri, ticari egemenliğini de eline geçirmiştir.

— Anadolu, Suriye, Kuzey Afrika kıyılarına sahip olan Osmanlı Devleti'nin bu kıyılardaki güvenliği sağlanmıştır. Korsan saldırıları önlenmiştir.

— Osmanlı Devleti'nin içeride ve dışarıda itibarı artmış "büyük devlet olma nitelikleri" sürdürülmüştür.

— İnebahtı yenilgisiyle elden çıkan Türk donanması kısa sürede daha güçlü olarak yeniden yapılmış; bu sonuç, Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi yapıcı gücünü kanıtlamış, dolayısıyla uluslararası itibarını artırmıştır. 18 Mart 1573 tarihinde imzalanan Osmanlı-Venedik Barış Antlaşması bunun en geçerli kanıtıdır.

— Kıbrıs Zaferi dolayısıyla Osmanlı Devleti karada ve denizde Kanuni Sultan Süleyman döneminde erişilen yüceliğini, görkemini ve egemenliğini devam ettirmiştir.

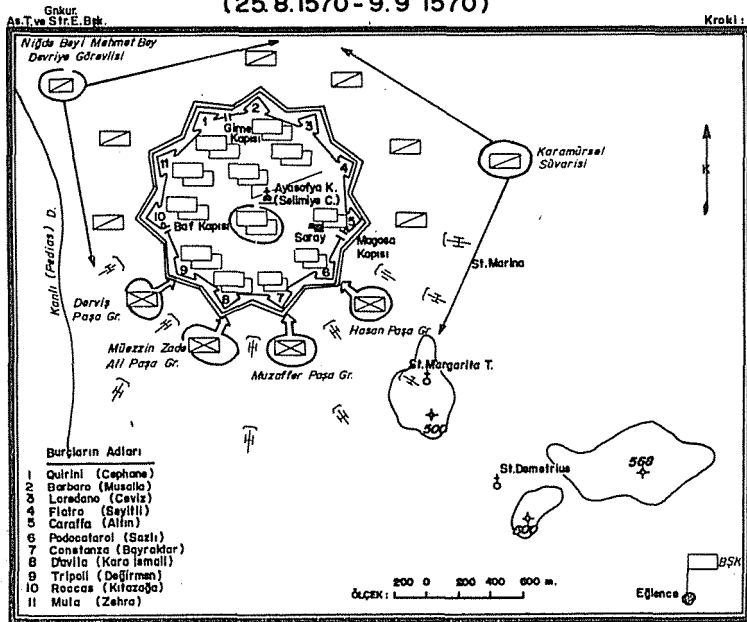
Osmanlı topraklarına, zümrüt bir yüzük taşı ahengiyle katılan Kıbrıs Adası da bu ihtisamın bir göstergesi olmuştur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. ALASYA, Halil Fikret; **Kıbrıs Tarihi**, 2. Baskı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1977.
2. ARMAOĞLU, Fahir; **Kıbrıs Meselesi**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963.
3. ARMAOĞLU, Fahir; **Siyasi Tarih**, 3. Baskı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1975.
4. BAŞBAKANLIK ARŞİVİ; **Mühimme Defteri**, No. VIII, IX, X, XII, XVI, XIX, XXI.
5. FEVZİ; **Türklerin Deniz Muharebeleri**, İstanbul Deniz Matbaası, 1932.
6. HAMMER; **Devlet-i Osmaniye Tarihi**, C. VI. Çev. Mehmet Ata, İstanbul Nefaset Matbaası, 1332 (1916).
7. HAYAT ANSİKLOPEDİSİ; Doğan Kardeşler Yayımları, C. IV, İstanbul, Tifdruk Matbaacılık A.Ş. Basımevi.
8. KÂTİP ÇELEBİ (Mustafa Bin Abdullah); **Tuhfet-ül-Kibar, Fi Esfar-ül-Bihar**, Çev. Orhan Şaik Gökyay, 3. Baskı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

9. TİMURAL, A.; Kıbrıs Seferi, İstanbul, Askeri Basımevi, 1953.
10. GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, Ks. 3, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1981.
11. GENELKURMAY HARP TARİHİ; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, Ks. 3 Eki, Kıbrıs Seferi (1570-1571), Ankara Gnkur. Basımevi, 1971.
12. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, C. III., 1. Bölüm, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1951.

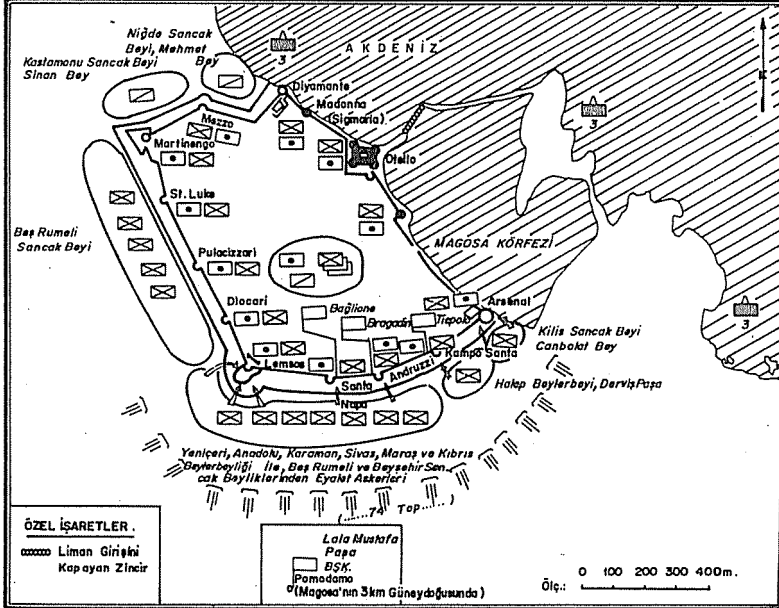
Lefkoşenin Kuşatılması ve Zaptı (25.8.1570 - 9.9.1570)

Magosa Muharebeleri (1.10.1570-1.8.1571)

Gnkar.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki: 2

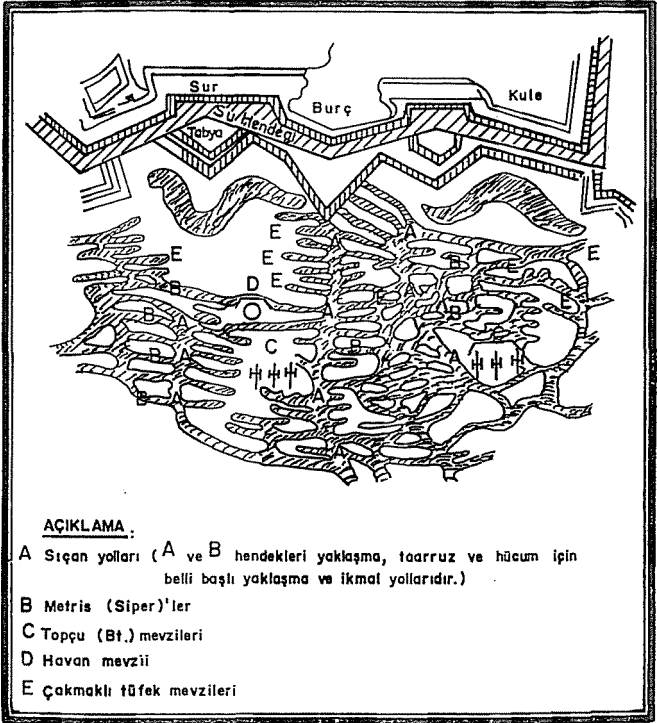

Türklerin Kale Muharebelerinde
Kaleye Yaklaşma Taktiği

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

ve Hücüm İçin Yaptıkları Tahkimat

Şekil :1

Gnkur.
Harp Tarihî Bşk.
Kütüphaneal